

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Fatma Chahrour

När statskassan väger tyngre än människovärdet

Det svenska deltagandet i den transatlantiska slavhandeln från slutet på 1700-talet till mitten på 1800-talet

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Elsa Trolle-Önnerfors

Termin för examen: Period 2 VT2022

Innehåll

ABSTRACT	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
1.3 Metod och material.....	5
1.4 Avgränsningar.....	7
1.5 Forskningsläge.....	7
1.6 Disposition.....	10
2 SLAVERI OCH SLAVHANDEL	11
3 DEN TRANSATLANTISKA SLAVHANDELN	13
4 SVENSKA KOLONIALA DRÖMMAR	15
4.1 Drömmen om ett utopiskt samhälle på Afrikas västkust.....	15
4.1.1 Inrättandet av ett svenskt Afrikaföretag.....	15
4.1.2 Norrköpingsföreningen.....	17
4.1.3 Det Chauvelska förslaget och den Sparrmanska utredningen.....	18
4.1.4 Planen om ett utopiskt samhälle fortsatte skissas.....	20
4.1.5 Senegalprojektet.....	21
4.2 S:t Barthélemy.....	23
4.2.1 Förvärvandet av en fransk ö och Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln.....	23
4.2.2 Slavarnas tillstånd och lagstiftningen på S:t Barthélemy.....	27
5 SVERIGES AVSKAFFANDE AV SLAVHANDEL OCH SLAVERI	32
5.1 Diskussionen i slutet på 1700-talet.....	32
5.2 1813–1840.....	33
5.2.1 Det tidiga 1800-talets förbud mot slavhandel och slaveri.....	33
5.3 1840–1845.....	36
5.3.1 Geijers motion till prästeståndet.....	36
5.3.2 Haasums utredning.....	38
5.3.3 Statsutskottets utlåtande.....	40
5.4 1845 års slaveridebatt.....	41
5.4.1 Prästeståndets sammanträdande.....	41
5.4.2 Borgarståndets sammanträdande.....	43
5.4.3 Ridderskapet och adelns sammanträdande.....	45
5.4.4 Bondeståndets sammanträdande.....	46
5.5 Slaveriets sista kapitel i svensk historia år 1847.....	48
6 ANALYS OCH DISKUSSION	49
KÄLLFÖRTECKNING	54

Abstract

This essay aims to examine and analyze the discussions of the Swedish participation in the transatlantic slave trade at the end of the 18th century and the debate concerning the abolishment of the Swedish slave trade and slavery in the middle of the 19th century. To examine this topic, a legal historical method with an analytical element will be used.

When the Swedish lieutenant Ulrik Nordenskiöld submitted his publication about the establishment of a Swedish colony along the African west coast in 1776, slave trade and slavery was not in the picture although the transatlantic slave trade was a highly topical matter during that time. The Swedes had many dreams and outlined many projects. At the end of the day, none of these projects were brought to real existence. King Gustav III on the other hand succeeded in acquiring the West Indian Island S:t Barthélemy in exchange for France receiving trading privileges in Gothenburg. King Gustav III and the kings after him, in comparison to the authors of the Swedish colonial dreams, did not prioritize human principles. Their goal seems to have been to maximize the revenue for the public treasury at the expense of the freedom of the black enslaved population. Unsuitable for plantation agriculture, S:t Barthélemy became a transit port for the regional slave markets in the Caribbean.

The substantial arguments that have been identified prioritize the economical aspect over human dignity. According to the Swedes that were residing in S:t Barthélemy, the slave trade was necessary. Abolishing the slave trade would result in the unemployment of thousands of people and it would cease the production of many important commodities. Great Britain and other European nations began one by one to abolish the slave trade and slavery in the beginning of the 19th century, and they did not let Sweden get away with its actions. Not just one, but several international agreements were signed in which Sweden undertook the obligation to end its slave trade. However, it was not until 1845 that the Riksdag of Estates convened to meetings of each estate to debate about the abolishment of the slave trade and slavery. A debate that according to the common man should have been based on moral and ethical principles, featured in several parts' economic arguments. Argument such as that Sweden should sell the island and let the buying country carry out the slave emancipation, that the state committee chose the wrong fund to finance the purpose, that it was not allowed to violate the slave owners' property rights and that the poor people in Sweden in fact had it far worse than the slaves living on the island were highlighted in the debate. At last, the king and the Swedish Riksdag of the Estates chose the most profitable alternative for the public treasury regarding the slave emancipation on S:t Barthélemy. The human dignity became a second priority.

Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att undersöka och analysera diskussionerna kring det svenska deltagandet i den transatlantiska slavhandeln i slutet på 1700-talet och debatten om avskaffandet av den svenska slavhandeln och slaveriet i mitten på 1800-talet. Detta görs med hjälp av en rättshistorisk metod med analytiskt inslag.

När den svenske löjtnanten Ulrik Nordenskiöld lämnade in sin skrift rörande etableringen av en svensk koloni längst Afrikas västkust år 1776, fanns slavhandel och slaveri inte med i bilden trots att den transatlantiska slavhandeln var högaktuell under den tiden. Svenskarna hade många drömmar och skissade på många projekt. I slutet på dagen realiserades inget av dessa projekt. Kung Gustav III å andra sidan lyckades förvärva den västindiska ön S:t Barthélemy i utbyte mot att Frankrike erhöll handelsprivilegium i Göteborg. Kung Gustav III och kungarna efter honom, till skillnad från författarna till de svenska koloniala drömmarna, prioriterade inte mänskliga principer. Deras mål verkar till synes ha varit att maximera intäkterna till statskassan på bekostnad av den svarta förslavade befolkningens frihet. S:t Barthélemy som inte var en ö anpassad för plantagejordbruk blev en transithamn för regionala slavmarknader i Karibien.

De tydligt märkbara argumenten som identifierats ger den ekonomiska aspekten företräde framför människovärdet. Enligt de svenska undersåtarna på S:t Barthélemy var slavhandeln nödvändig. Ett avskaffande skulle leda till tusentals människors arbetslöshet och produktionen av flera viktiga råvaror skulle upphöra. Storbritannien och andra europeiska nationerna började en efter en att avskaffa slavhandeln och slaveriet i början på 1800-talet och de lät inte Sverige komma undan med sina handlingar. Inte endast en, utan flera internationella överenskommelser undertecknades, i vilka Sverige förband sig att upphöra med sin slavhandel. Det var emellertid inte förrän år 1845 som samtliga riksdagsständer sammankallade till enskilda sammanträdanden för att debattera avskaffandet av slavhandeln och slaveriet. En debatt som gemene man kan tycka bör ha grundat sig på moraliska och etiska principer, präglades i flera delar av ekonomiska argument. Argument i stil med att Sverige borde avyttra ön och att ett annat land fick verkställa slavemancipationen, att statsutskottet valt fel fond för att finansiera ändamålet, att slavägarnas äganderätt inte fick kränkas och att det svenska fattigfolket de facto hade det sämre ställt än slaverna på ön lyftes fram i debatten. Kungen i samverkan med Rikets Ständer valde till sist det mest förmånliga alternativet för statskassan för slavemancipationen på S:t Barthélemy. Människovärdet blev en sekundär prioritet.

Förord

”Be steadfast and firm in the way toward what is right, even if your journey is full of pain and challenges.”

– Imam Hussain (as), Usul al-Kafi, Vol. 2, p. 28.

Detta arbete är dedikerat till Imam Hussain (as) och Imam Mahdi (as), min kära mor och mormor. Min kära mor som efter en lång tids sjukdom som plötsligt drabbade henne från ingenstans, kämpade sig tillbaka på benen igen. Utan henne hade detta arbete inte skapats och ännu mindre hade detta förord kunnat skrivas. Min kära mormor som alltid funnits med oss men som nu rest till himlen.

Ett stort tack till min käraste och underbaraste familj och min käraste bästa vän K för ert eviga och ovärderliga stöd, särskilt under det begångna året. Inte heller utan er hade denna uppsats kommit till liv. Jag vill även rikta ett stort tack till min fantastiska handledare Elsa för ovärderlig hjälp och feedback.

Det känns surrealistiskt att skriva de sista orden i det sista arbetet på juristprogrammet efter fyra och ett halvt år och samtidigt är jag oerhört tacksam för all den kunskap och alla erfarenheter jag erhållit från denna utbildning. Nu är det dags för nya äventyr.

Helsingborg, den 2 augusti 2022

Fatma Chahrouh

1 Inledning

1.1 Bakgrund

*"I have a dream that one day on the red hills of Georgia, the sons of former slaves and the sons of former slave owners will be able to sit together at the table of brotherhood."*¹

– Martin Luther King Jr.

Slaveri är en institution som väcker många blandande känslor; att människor äger andra människor och ställer dessa under grymma levnads- och arbetsvillkor, är ett fenomen som inte hör hemma i en mänsklig och civiliserad samhällsordning. Listan på svenska tidningsartiklar, böcker, passager i reseskildringar och teaterpjäser som kritiserade slavhandeln och slaveriet under 1700-talet kan göras lång. Den läskunnige svensken vid sekelskiftet 1700–1800 var väl medveten om kolonialismen och slaveriets grymma karaktär. Européernas girighet att samla på sig ekonomiska fördelar över Atlanten vägde tyngre än människovärdet. Det som man till en början trodde var en droppe i havet, var i grund och botten en gnista som blev till en stor eld. I takt med detta dagdrömde svenskarna om sina koloniala drömmar som till slut uppfylldes. Drömmen om ett utopiskt samhälle uppbyggt på mänskliga principer och den kristna tron ersattes av en fransk ö i Karibien vid namnet S:t Barthélemy – en frihamn öppen för det egna landets och andra länders slavmarknader. Med mitt brinnande intresse för rättshistoria och mot bakgrund av min kandidatuppsats som behandlade Sveriges avskaffande av dödsstraffet, valde jag att ägna mitt examensarbete till att undersöka den svenska slaveridebatten. Jag ämnar undersöka – hur gick svenskarna från att se på kolonialism som ett mänskligt civilisationsuppdrag till att bedriva slavhandel i den första och enda kolonin som var under svensk ägo i Västindien? Vad fick den svenske monarken och Rikets Ständer att ändra på sig och avskaffa den grymma institutionen till slut?

¹ Från Dr. Martin Luther King Jr. tal "I Have a Dream" den 28 augusti år 1963, Lincoln Memorial i Washington D.C. <<http://www.analytictech.com/mb021/mlk.htm>> och <<https://archive.org/details/MLKDream>>, hämtad 2022-06-17.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka Sveriges delaktighet i den transatlantiska slavhandeln från 1700-talets andra halva till 1800-talets första halva. Frågan varför Sverige valde att avskaffa slavhandeln och slaveriet kommer även att utredas och diskuteras. Detta kommer ske genom att analysera diskussionerna och debatten inom- och utom den svenska ståndsriksdagen.

För att uppnå syftet med ifrågavarande uppsats, kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Varför deltog Sverige i den transatlantiska slavhandeln? Vilka var argumenten för att idka slavhandel vid landets koloni?
- Vad var skälen till att Sverige valde att avskaffa slavhandeln och slaveriet?
- Finns det tecken som tyder på att det finns internationella influenser i den svenska slaveridebatten, och i sådana fall i vilken utsträckning?

1.3 Metod och material

Ifrågavarande uppsats utgör en rättsvetenskaplig uppsats och rättshistorisk utredning. I sitt avsnitt i verket *Making Legal History* förklarar professor David Ibbetson att en rättshistorisk utredning kan forma sig på många olika sätt – det kan handla om att undersöka rättsrelaterade frågor under en specifik tidsperiod, antingen ur ett internt eller externt perspektiv. Det kan röra sig om att undersöka hur en lag tillämpades i ett visst sammanhang under en specifik tidsepok.² I andra fall kan det röra sig om att studera utvecklingen av ett rättsinstitut över tid. En sådan studie kan till stor del bli deskriptiv för att man inte är bekant med hur lagen eller rättsinstitutet kom till. Det är därför viktigt att studera bakgrunden till lagen för att förstå den. För att illustrera detta ger Ibbetson ett exempel; tidigare historiska studier av homo sapiens skilde sig knappt från myter innan man upptäckte arkeologiska fynd i egenskap av människofossiler. På samma sätt kan man inom rättshistoria inte enbart studera en lag eller ett rättsinstitut utan att ta reda på dess förflutna. Ibbetson delar upp den rättshistoriska metoden i två nivåer. Nivå ett innebär att

² Ibbetson (2012), s. 131.

man tittar på lagen eller rättsinstitutet och hur dessa är formulerade i ord i lagsamlingar, lagförarbeten, lagkommentarer och textböcker för att nämna några källor. Nivå två behandlar utfallet av en rättslig process, exempelvis en domare eller lagstiftares beslut. Detta kan med andra ord kallas för slutprodukten av en rättslig process. Den rättshistoriska metoden lämpar sig för min studie då jag ämnar undersöka det svenska slaveriets återuppkomst, hur institutionen utvecklades över tiden, hur de slavlagar som stiftades kom till samt utfallet av nya lagar som kom att stipulera det svenska slaveriets avskaffande. Till att behandla den svenska slaveridebatten, kommer en rättshistorisk metod med ett analytiskt inslag att tillämpas. Riksdagens anföranden kommer att analyseras och diskuteras i syfte att besvara uppsatsens frågeställningar så långt det är möjligt utifrån det i undersökningen redovisade materialet.

När det gäller 1700-talets andra halva, har jag i mitt källmaterial använt mig av tillförlitliga andrahandskällor i form av doktorsavhandlingar med anledning av tidsbegränsat utrymme och förutsättningar som hindrat mig att dyka djupare i lagstiftningsarbeten under detta århundranden. Dessutom var den svenska slaveridebatten inte lika påtaglig under andra halvan av år 1700 som den var den första hälften av 1800-talet. Professor Holger Weiss och historikern Fredrik Thomassons avhandlingar samt journalisten Martin Schibbye och historikern Ernst Ekmans artiklar har varit av signifikant betydelse i min studie. Till skillnad från 1700-talet, är 1800-talets skrivelser, protokoll, utlåtanden och betänkanden betydligt mer lättlästa, lättförståeliga och lättillgängliga. Det har varit av stor hjälp att ha dessa tillgängliga i digital form. I kombination med förarbeten har jag varvat förstahandskällorna om den svenska slaveridebatten även här med doktorsavhandlingar, artiklar och annan litteratur för att få en begriplig förståelse och helhetsbild av diskussionerna och debatten. Det som riksdagsmännen säger i ståndsriksdagen ger ingen rättvis bild av debatten eftersom deras subjektiva opinioner ger nödvändigtvis inte uttryckt för vad som verkligen gällde.

1.4 Avgränsningar

Jag har valt att undersöka perioden år 1776–1847. Det är några år innan Sverige förvärvade S:t Barthélemy. Det ska inledningsvis observeras att jag ämnar inte endast fokusera på den svenska kolonin som många forskare gjort i sina verk, utan jag är även intresserad av att studera de diskussioner och planer som framfördes åren innan. Med andra ord, från första inlägget avseende ett initiativ till en svensk koloni år 1776, där man planerade att inte idka slavhandel, till att man bedrev slavhandel och till dess Sverige friköpte den sista slaven på S:t Barthélemy år 1847. Motiveringen till just detta tidsintervall grundar sig på att svenskarna omkring 1770-talet började intressera sig alltmer av att utöka sin makt och inrätta en egen koloni, inspirerade av andra europeiska nationer. Den svenska befolkningen och de svenska politikerna var medvetna om vad slaveri och slavhandel innebar vid sekelskiftet år 1700–1800 men valde ändå att involvera sig i den transatlantiska slavhandeln. Den slaveridebatt som pågick i de andra europeiska länderna i slutet på 1700-talet fick inte fart förrän kring år 1812–1813 i Sverige efter internationella påtryckningar. Tidsintervallet år 1776–1847 passar därför utmärkt och sätter ramarna för denna studie.

1.5 Forskningsläge

Forskning kring den svenska slavhandeln och slaveriet från 1700–1800-talet kan påstås fattig till en början men där finns ett flertal verk som behandlar ämnet och allt fler har författats på senare år, den senaste utgiven år 2022. En stor del av den forskning som rör det svenska slaveriet under 1700–1800-talet behandlar just ön S:t Barthélemy. Det som är intressant med detta är att den svenska kolonin och slavnationen på så sätt undersökts ur flera olika perspektiv, bl.a. ur ekonomiska-, sociala- och politiska aspekter för att nämna några.

Ett av de första verken i egenskap av akademisk avhandling författades av filosofen och konsistorienotarien Erik Olof Emanuel Högström år 1888 i Uppsala. I sin avhandling *S. Barthelemy under Svens[s]kt välde*³ fokuserar Högström på att beskriva och diskutera den

³ Högström, Erik Olof Emanuel, *S. Barthelemy under Svens[s]kt välde*, Almqvist & Wiksell, Uppsala, 1888.

ekonomiska och politiska andan i den svenska kolonin. Hagström diskuterar även Sveriges avskaffande av slaveriet men detta sker endast i ett begränsat omfång. Det verkar emellertid inte som Hagströms avhandling lyckades tända gnistan i forskare inom rättshistoria, ekonomisk historia eller den traditionella historien. Forskningsintresset för det svenska slaveriet och specifikt S:t Barthélemy väcktes inte upp ordentligt förrän år 1951 med Ingegerd Hildebrands avhandling *Den svenska kolonin S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1786* från år 1951⁴, Sture M. Wallers avhandling *S:t Barthélemy 1785–1801*⁵ från 1954, Bengt Sjögrens bok *Ön som Sverige sålde: [S:t Barthélemy]*⁶ från år 1966, Lars Edlunds *Saint Barthélemy 1812–1813*⁷ från 1969, Jan-Öjvind Swahn och Ola Jennerstens *Saint-Barthélemy: Sveriges sista koloni*⁸ från 1985 samt Göran Skyttes verk *Det kungliga svenska slaveriet*⁹ från år 1986.

De senaste forskningarna på området och som gagnat min studie till stor del har varit Holger Weiss omfattande avhandling *Slavhandel och slaveri under svensk flagg: Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien 1770–1847*¹⁰. I sitt verk ämnar Weiss ge en helhetsbild av det svenska slaveriet och slavhandeln. Han fokuserar på tre teman som är sammankopplade till varandra – det svenska koloniala intresset, det svenska slaveriet och slavhandeln under svensk flagg. I sin studie redogör Weiss även för den svenska slaveridebatten och dess internationella kopplingar.

Fredrik Thomassons nyligen utgivna bok *Svarta S:t Barthélemy: Människoöden i en svensk koloni 1785–1847*¹¹ är också inkluderad bland de senaste forskningarna som varit mycket behjälplig i denna undersökning. Thomasson skildrar slavarnas levnads- och arbetsvillkor på S:t Barthélemy med utgångspunkt i rättegångsprotokoll, den svenska lagstiftningen och slavarnas egna historier. Vidare sätter Thomasson S:t Barthélemys historia i ett större sammanhang där han konkretiserar och gestaltar Sveriges förflutna som kolonialmakt genom den svarta befolkningens öde. Han redogör för hur mål i vilka

⁴ Hildebrand, Ingegerd, *Den svenska kolonin S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1786*, Lindstedts universitetsbokhandel, Lund, 1951.

⁵ Waller, Sture M., *S:t Barthélemy 1785–1801*, Almqvist & Wiksell, Stockholm, 1954.

⁶ Sjögren, Bengt, *Ön som Sverige sålde: [S:t Barthélemy]*, Zinderman, Göteborg, 1966.

⁷ Edlund, Lars, *Saint Barthélemy 1812–1813*, 1969.

⁸ Swahn, Jan-Öjvind och Jennersten, Ola, *Saint-Barthélemy: Sveriges sista koloni*, Wiken, Höganäs, 1985.

⁹ Skytte, Göran, *Det kungliga svenska slaveriet*, Askelin & Hägglund, Stockholm, 1986.

¹⁰ Weiss, Holger, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg: Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien 1770–1847*, 1 uppl., Atlantis, Stockholm, 2016.

¹¹ Thomasson, Fredrik, *Svarta S:t Barthélemy: Människoöden i en svensk koloni 1785–1847*, 1 uppl., Natur & Kultur, Stockholm, 2022.

den svarta befolkningen var involverade i, avgjordes i Gustavias domstol och hur den svenska slavlagstiftningen utarbetades och tillämpades under uppsikt av Högsta domstolen i Stockholm.

Martin Schibbye är författaren bakom artikeln *Sveriges omstridda strategi – i avskaffandet av slavhandeln*¹² på Blankspot. Schibbye är i grund och botten en frilansjournalist med examen i statsvetenskap och ekonomisk historia. I sin artikel diskuterar och analyserar Schibbye den svenska slaveridebatten under år 1840–1847. I sin analys och slutsats kommer han fram till att det är en komplex fråga att identifiera huruvida Sverige avskaffade slaveriet grundat på en ekonomiaspekt eller humanitära skäl. Schibbye drar slutsatsen att det var det merkantilistiska statsintresset som segrade över dygden. Denna artikel har varit till stor hjälp för att på ett enkelt språk förstå den svenska slaveridebatten.

Ernst Ekmans artikel *Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784–1847*¹³ från 1975 tillhörande en fransk antologi, sammanfattar åren 1784–1847 när S:t Barthélemy var i svensk ägo. Ekman understryker Sveriges ringa delaktighet i den transatlantiska slavhandel men att svenskarna inte var blygsamma i att uttrycka ett intresse för slavhandeln och att bedriva den. Han redogör även kort för den svenska slaveridebatten vilken tog fart på 1840-talet.

Dick Harrison får inte heller glömmas, en av de flitigaste författarna i svensk slaverihistoria. I andra delen av Harrisons trilogi, *Slaveri: en världshistoria om ofrihet. 1500 till 1800*¹⁴ från 2007 behandlas slaveriet ur ett globalt perspektiv, däribland inkluderat Atlanten, Afrika, Amerika och Indiska Oceanen. Det dominerande temat är Atlanten och triangelhandeln. Hur slavar hos afrikanska härskare enkelt byttes mot vapen och lyxvaror från Europa, hur slavar skeppades med fartyg över Atlanten till de europeiska kolonierna för att arbeta på socker- och tobaksplantagerna och i de europeiska hushållen. Harrison redogör delvis för den svenska slavhandeln från 1600-talet samt S:t Barthélemy, men endast i mycket begränsad omfattning.

¹² Schibbye, Martin, *Sveriges omstridda strategi – i avskaffandet av slavhandeln*, <<https://blankspot.se/sveriges-omstridda-strategi-i-avskaffandet-av-slavhandeln/>>, skriven och publicerad 25 juni 2020, hämtad 2022-06-12.

¹³ Ekman, Ernst, *Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784–1847*, 1975, <https://www.persee.fr/doc/outre_0300-9513_1975_num_62_226_1827>, hämtad 2022-06-13.

¹⁴ Harrison, Dick, *Slaveri: en världshistoria om ofrihet. 1500 till 1800*, 1 uppl., Historiska media, Lund, 2007.

1.6 Disposition

Uppsatsen består av *sex kapitel*. I det *inledande kapitlet* presenteras syftet med studien med tillhörande frågeställningar, metodval och material, utredningens avgränsning, forskningsläget kring ämnet samt hur uppsatsen är disponerad. *Andra och tredje kapitlet* syftar till att underlätta för läsaren senare i undersökningen genom att förklara begreppen slaveri, slavhandel samt vad den transatlantiska slavhandeln innebär. Uppsatsen fortsätter med det *fjärde kapitlet* vilket redogör för svenskarnas koloniala drömmar och Sveriges förvärvande av sin första och enda slavkoloni i Västindien. I kapitlet redogörs även för den slavlagstiftning som antogs på ön. Det *femte kapitlet* tar upp de internationella förbuden mot slavhandel och slaveri som Sverige förband sig till, nationell lagstiftning samt den svenska slaveridebatten i ståndsriksdagen. Det fjärde och femte kapitlet utgör en central roll för uppsatsens *sjätte* och *avslutande* kapitel. I det *sjätte* kapitlet analyseras och diskuteras ämnet med mål att besvara uppsatsens frågeställningar. Under samma kapitel konkluderas uppsatsen med en sammanfattande slutsats.

2 Slaveri och slavhandel

Detta avsnitt syftar till att kort redogöra för begreppen *slaveri* respektive *slavhandel*. Två nyanserade begrepp som haft olika betydelser genom historien, beroende på tidsperiod och kontext.

Vem är en *slav*? Det råder en generell konsensus bland akademiker och vetenskapsmän om att person måste besitta specifika egenskaper för att anses vara en slav. En slav är ett rättsobjekt – slaven är en annan människas egendom och det är slavägaren som ansvarar för slavens handlingar. Slaven har knappt några rättigheter samt är rättsligt och socialt släktlös. Slavar har ingen rätt att delta i politiska eller sociala sammankomster som andra individer. En av de egenskaper som förmodligen framstår som klarast är slavens avsaknad av en social plats i samhället och dennes begränsade rörelsefrihet. Dessutom får slaven inte gifta sig med vem den vill utan sin ägares tillåtelse.¹⁵ I majoriteten av fallen har slavar genom tiderna varit av annan ras, etnicitet, nationalitet och religion än sin ägare. Många samhällen skulle aldrig tänka tanken att förslava en människa av deras eget slag.¹⁶ Hur blev en individ förslavad? Det fanns många olika sätt att bli slav på; vissa förvärvade ofriheten redan från födseln, andra var krigsfångar, kidnappade genom piratexpeditioner och andra kunde bli slavar som ett straff för att de begått brott. Det fanns tillfällen då föräldrar sålde sina barn och makar sålde sina respektive för att kunna betala av skulder eller undvika svält. Det fanns individer som valde att sälja sig själva i hopp om att erhålla en högre status i samhället eller för att fly fattigdom.¹⁷ Vidare har det funnits olika sorters slaveri. De dominerade typerna var *hushållsslaveriet* och *plantageslaveriet*.¹⁸

I sin avhandling gör Weiss ett försök i att definiera det komplexa begreppet *slavhandel*. Det kan kort beskrivas som den handel som skedde genom att slavar köptes i Afrika och transporterades till Karibien och Amerika. Där arbetade slavarerna på plantager, hamnar och i hushållen.¹⁹ *Svensk slavhandel* har Weiss analyserat ur fyra olika perspektiv – Svenskflaggade slavskepp som seglar från Afrika till Gustavia, främmande nationers

¹⁵ Encyklopedia Britannica: "Slavery", <<https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>>, hämtad 2022-04-20.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Weiss (2016), s. 22.

slavskepp reser till eller via Gustavia mot en tullavgift till svenska kronan, svenskflaggade slavskepp som seglar från Afrika till andra hamnar i Västindien eller svenskflaggade och övriga nationers slavskepp som förde slavar från Gustavia till övriga hamnar i den regionala eller inomkaribiska slavhandeln.²⁰

²⁰ Weiss (2016), s. 22.

3 Den transatlantiska slavhandeln

Den transatlantiska slavhandeln ses som en länk till den västerländska utvecklingen och civilisationen. Under 1400–1500-talet var slavhandel en viktig beståndsdel för de länder som fokuserade på att expandera sitt imperium och utveckla handelsvägar. Den transatlantiska slavhandeln utbreddes till följd av samspelet mellan ekonomi, demografi, efterfrågan, utbud och arbetskraft. De två viktigaste faktorerna av dessa var utbud och efterfrågan – de afrikanska härskarna ville sälja, de europeiska köpmännen ville köpa.²¹ Det ska observeras att den transatlantiska slavhandeln inte var planerad. Vid det inledande skedet av den transatlantiska *handeln*, var det inte slavar man var ute efter. Européerna jagade guld i Afrika, silvret i Amerika samt socker och tobak från Västindien. Vid första hälften av 1700-talet hade de flera stora nationer etablerat sina verksamheter vars drivmedel var slavarbetskraft. Harrison beskriver det att ”en efter en hade de hoppat på slavhandelns triumfvagn och lärt sig hur piskor, bojor och lastrum skulle nyttjas.”²² På 1500-talet föddes Portugals största framgångar och holländarna på 1600-talet. Engelsmännens och fransmännens blomstertid uppstod under 1700-talet. Ibland kunde även svenskflaggade slavfartyg segla över Atlanten men detta skedde endast i sällsynta fall.

Till en början fokuserade de västerländska länderna på den Atlantiska världen. I Indiska Oceanen behövde västerlänningarna inte samma kvantitet av slavarbetskraft och dessutom hade de inte tillräckliga militära resurser för att tillhandahålla sådan arbetskraft med tvång.²³ Västerlänningarna hade inte samma möjlighet att ta över makten inom Indiska Oceanen som de kunde på Atlanten. Detta berodde på en rad olika faktorer, däribland att det fanns andra starkare makter som redan dominerade dessa områden. På Atlanten var situationen annorlunda. Det fanns möjlighet att etablera plantager under västerländsk kontroll. Efterfrågan av arbetskraft ökade. Arbetskraft fanns, men inte tillgänglig i de kolonier som fanns i Amerika och Karibien. Portugals kolonier med sockerplantager på Madeira i början av 1400-talet var startskottet för den transatlantiska slavhandeln. Portugiser och spanjorer började hämta slavar från Afrika. Mellan 1500–

²¹ Harrison (2007), s. 27.

²² Harrison (2007), s. 27.

²³ Black (2015), s. 2–3.

1800-talet var fyra femtedelar av immigranterna i Amerika från Afrika. Spridningen av afrikanska slavar i den portugisiska och spanska Nya Världen började. Det visade sig emellertid vara betydligt mer kostsamt att hämta slavar från Afrika över Atlanten än att använda sig av inhemska slavar. Detta resulterade i att de afrikanska slaverna fick arbeta i hushållen i stället för på plantagerna.²⁴ Via den transatlantiska slavhandeln skeppades slavar från Afrika till Amerika. Fångar från Afrika ersatte de tidigare förslavade indianerna. På senare år kom Nederländerna, Storbritannien och Frankrike att erövra mark i Nya Världen (Nord- och Sydamerika). Deras deltagande i den transatlantiska slavhandeln kom att ha stor betydelse. Behovet av slavar ökade i takt med att socker- och tobaksplantager i Karibien och Nordafrika växte. 1700-talet markerar det århundrande då störst antal afrikanska slavar skeppades över Atlanten, från Afrika till Amerika.²⁵ Enligt Harrison var 1700-talet känt som det stora västeuropeiska slavhandlarseklet.²⁶

²⁴ Black (2015), s. 7.

²⁵ Encyclopedia Britannica: "Transatlantic slave trade", <<https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>>, hämtad 2022-04-26.

²⁶ Harrison (2007), s. 71.

4 Svenska koloniala drömmar

4.1 Drömmen om ett utopiskt samhälle på Afrikas västkust

4.1.1 Inrättande av ett svenskt Afrikaföretag

Kolonier har etablerats sedan urminnes tid. Sveriges intresse för kolonialism kulminerade under 1700-talet. Det var inte första gången som Sverige utövade expansionspolitik. I den svenska debatten uppenbarades faktumet att ett svenskt engagemang kunde bidra till ekonomisk nytta och att det var nödvändigt att även Sverige deltog i koloniseringsprojekt i Afrika likt andra europeiska länder. Löjtnant Ulrik Nordenskiöld²⁷ vid Nylands infanteri lämnade in en skrift till *Patriotiska sällskapet* år 1776. I *Afhandling om Nyttan för Sverige af Handel och Byggen i Indierna och på Africa* betonade Nordenskiöld nyttan av kolonialism på global och nationell nivå. Nordenskiöld illustrerade detta genom att ge exempel på de brittiska koloniernas framgångar och menade att även Sverige hade kapacitet att uppnå goda resultat genom etablissemang av sådant slag. Kolonier kan tjäna dels som samlingsplatser för emigranter, dels som medel för uppmuntran av handel. Denna skrift kan sägas ha tjänat som en ingångsport till återupplivandet av svensk expansionspolitik i slutet av 1700-talet. I Sverige drömde man för fullt om att etablera svenska bosättarkolonier på Afrikas västkust.²⁸

Den första seriösa propositionen om inrättande av ett svenskt Afrikaföretag lades fram år 1778. Företaget skulle bestå av en bosättarkoloni och ett handelsbolag, beläget på Guineakusten i Västafrika.²⁹ Propositionen byggde på de av Ulrik Nordenskiöld presenterade förslagen i hans skrift från 1776. Tillsammans med sin bror August

²⁷ **Ulrik Nordenskiöld** (1750–1810) var son till Carl Fredrik Nordenberg, adlad Nordenskiöld och Hedvig Märta Ramsay. Ulrik var en svensk löjtnant vid Nylands Infanteri och var känd för sin publikation *Afhandling om Nyttan för Sverige af Handel och Byggen i Indierna och på Africa*, som han publicerade anonymt. Han kan sägas varit bland de första som initierade att Sverige skulle etablera kolonier i Afrika, och hans arbete kom att vara en grund för många framtida skisser på svenska Afrikaprojekt. <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8240>>, hämtad 2022-05-11.

²⁸ Weiss (2016), s. 11 ff.

²⁹ Ibid., s. 28.

Nordenskiöld³⁰ och Carl Bernhard Wadström³¹, ansvarade Ulrik Nordenskiöld för detta projekt. På förslag av August Nordenskiöld och Wadström, skulle Norrköping tjäna som hemort för handelsbolaget, och Landskrona skulle verka som kompaniets ut- och avlastningsplats.³²

Till skillnad från övriga europeiska etablissemang längst Guineakusten som inriktade sig på guld- och slavhandel, koncentrerade svenskarna på utförsel av jordbruksprodukter.³³ Guineakompaniet som företaget skulle kallas, skulle inte idka slavhandel. Detta var något som man starkt betonade. Den svenska verksamheten skulle anläggas i områden mellan Kap Monte och Kap Mesurado, vilka beskrevs som ett paradys på jorden. Där fanns inga spår av slavhandel. Områdena beskrevs som följande: ”Folket var beskedligt och begivet på handel. Jorden var dessutom fruktbar, och rik på mineraler: Peppar, bomull, ingefära, socker-rör, indigo, ris, färgträn, gullsand, ambra och alla slags droguer, framalstras där dels av naturen, dels med ringa möda. Cafféträdet växer där, när det blir planteradt. Man har ej frugtat för förödande jordbäfningar och orcaner.”³⁴

De svenska samhällsskisserna var en idealkonstruktion samtidigt som det fanns en viss realitet. Oaktat handelsplanen i vilken man tydligt stipulerat att ingen slavhandel skulle idkas, kunde svenskarna inte bortse från faktumet att kolonin inte kunde byggas upp utan hjälp av slavar. Varken socker- eller kaffeodlingar kunde anläggas eller drivas utan slavarbetskraft.³⁵

³⁰ **August Nordenskiöld** (1754–1792), bror till Ulrik Nordenskiöld, var en svensk mineralog och alkemist. August var medlem i den Swedenborgska rörelsen och var flitig deltagare i den swedenborgska moderförsamlingens sammankomster. Han kan sägas ha varit en slags missionär för rörelsen genom sitt utgivande och spridande av lärofaderns skrifter till England och Frankrike. Genom förbindelser i högadeln fick August tillträde till hovkretsarna och kungahuset, där kung Gustav III och hertig Karl hyste samma intresse som August avseende ockultism och mysticism. <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8241>> hämtad 2022-05-11.

³¹ **Carl Bernhard Wadström** (1746–1799) var en svensk mineralog, entreprenör och filantrop. Som läsare kan man urskilja att Wadström påverkades delvis av Emmanuel Swedenborg beaktat att hans olika skisser på svenska Afrikaprojekt genomsyrades av filantropiska och utopiska idéer. År 1787 företog Wadström på uppdrag av regeringen en resa till Västafrika, Sierra Leone, i syfte att etablera en svensk idealkoloni. Oaktat resan kunde ett svenskt Afrikaprojekt inte realiseras. Efter 1788 reste Wadström till England där han var engagerad i opinionsbildningen mot slaveriet och slavhandeln. År 1795 flyttade Wadström till Paris där han fortsatte med sitt engagemang rörande ett humant kolonialväsen som slaveriets avskaffande. Wadström är utgivare av verken *Observations on the Slave Trade* (1789) och *An Essay on Colonization* (1794). <<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/carl-bernhard-wadstrom>>, hämtad 2022-05-11.

³² Weiss (2016), s. 29.

³³ Ibid., s. 25.

³⁴ Ibid., s. 29.

³⁵ Ibid., s. 30.

4.1.2 Norrköpingsföreningen

Enligt Holger Weiss forskning tros det ha funnits en förening vid namn "Norrköpingsföreningen", grundad av Carl Bernhard Wadström sommaren år 1779. Syftet med föreningen tros ha varit att bl.a. utveckla Guineakompaniets verksamhetsplan.³⁶ Trots oklarheter kring om detta var det huvudsyftet med föreningen eller om den ens existerade, såg forskare detta som ett av de tidigaste tecken på ett försök att grunda en svensk koloni i Afrika. Varför detta sällskap fått sådan uppmärksamhet och nämns i ett eget avsnitt är beaktat faktumet att Wadström refererade en hel del till denna förening i sina skrifter. Ytterligare information indikerar på att föreningens främsta ambition var att skapa ett utopiskt samhälle i Afrika, "Swedenborgs Nya Jerusalem". Forskare tror att det var en swedenborgsk³⁷ förening därför att verksamheten beskrevs som "ett sällskap som strävar efter mänsklighetens förbättring genom införandet av en ny samhällsordning".³⁸ Medlemmarna av sällskapet ansågs inte eftersträva att tillgodose handels- och kommersiella intressen som var typiska för en traditionell koloni utan föreningens kolonier skulle etableras i enlighet med "mänsklighetens" principer. Föreningens medlemmar såg på kolonialism som ett civilisationsuppdrag i detta fall. Enligt skissen planerades att ca fyrtio svenska familjer hade i uppdrag att resa till Afrikas västkust i syfte att civilisera den afrikanska befolkningen, införa dem i en samhällsordning och lära dem att odla på egen mark.³⁹ I sitt verk *An Essay on Colonization* lyfte Wadström fram två syften med Norrköpingsmötet. Dels en diskussion kring möjligheten till ett swedenborgskt nybygge utanför Europa, dels diskussion kring möjligheten att grunda et swedenborgskt nybygge i Afrika. Man kom emellertid fram till att ett sådant företag var möjligt att etablera först när slavhandeln utrotats om man ville undvika ett deltagande.⁴⁰

Samma år som Norrköpingsföreningen bildades, ansökte Ulrik Nordenskiöld tillsammans med Axel Fredrik Oxenstierna, A. Gyllencreutz, C. Bonde och Nils Rosenblad om tillåtelse att emigrera till Afrika tillsammans med en grupp frivilliga svenskar. Ändamålet var att driva handels- och planteringsbyggen där. I ansökan uttryckte de en önskan av

³⁶ Ibid., s. 31.

³⁷ Swedenborgianism, benämnt efter Emmanuel Swedenborg, är en kristen rörelse med särskilt fokus på monoteism och vikten av de tio budorden. <<https://sv.wikipedia.org/wiki/Swedenborgianism>>, hämtad 2022-05-05.

³⁸ Weiss (2016), s. 31.

³⁹ Ibid., s. 31.

⁴⁰ Ibid., s. 32–33.

kronan att ordna en besättning om 300 man till männens förfogande. Finansminister Johan Liljencrantz ställde sig kritisk till förslaget och ansökan avslogs.⁴¹ Ett nytt försök gjordes två år senare och denna gång undertecknades ansökan endast av Ulrik Nordenskiöld. Kungl. Maj:t biföll ansökan med en notering om att gruppen inte kunde räkna med kungligt beskydd vid eventuell konflikt med andra europeiska makter i Afrika. Liksom de andra planerna om att etablera en koloni i Afrika, rann även denna ut i sanden. Omkring år 1784 stod det klart att det i Sverige fanns varken möjligheter eller intresse för detta slags etablissemang.⁴²

August Nordenskiöld och Carl Wadström gav dock inte upp drömmen om ett utopiskt samhälle i Afrika. I sin *Plan for a Free Community Upon the Coast of Africa* presenterade August Nordenskiöld sin vision om ett idealsamhälle. Några år senare publicerade Carl Wadström sin *An Essay on Colonization* som tidigare nämnts ovan. Denna hade inga starka anknytningar om ens några till swedenborgskt tankesätt utan byggde på Adam Smiths och andra samtida skotska och franska författares idéer. August Nordenskiölds plan byggde på arbetsvärdesläran i vilken en varas värde avgörs utifrån den arbetsinsats som gått åt för att producera varan. Wadström å andra sidan koncentrerade sig till att plädera för bosättarkolonier där råvarorna producerades av självständiga småbrukare.⁴³

4.1.3 Det Chauvelska förslaget och den Sparrmanska utredningen

Kampen om ett svenskt etablissemang på Afrikas västkust fortgick. Denna gång planerade svenskarna en expedition. Projektet kallades Chauvelska förslaget, namngivet efter köpmannen och den svenska konsuln i Le Havre, Jaques Chauvel. Det första försöket år 1782 avblåstes likt de tidigare projekten. År 1784 gjorde Chauvel ett andra försök. Han lade fram en proposition som gick ut på att sända en eller flera mineraloger och bergsmän till Afrika. Dessa skulle åka med Chauvels skepp till Senegal. Chauvel planerade att investera i slav- och elfenbenshandel medan svenskarna prospekterade mineralfynden. I samma veva försökte Chauvel engagera svenskarna i två slavhandelsexpeditioner till Angola. I detta fall såg man inte några som helst problem med slavhandeln. Om

⁴¹ Ibid., s. 33.

⁴² Ibid., s. 33.

⁴³ Ibid., s. 34.

guldexpeditionen misslyckades, kunde man luta sig tillbaka på slavexpeditionen som hade goda förutsättningar att leda till ekonomisk vinst.⁴⁴

Under tiden som svenskarna debatterade och förhandlade om det Chauvelska projektet, fick de kännedom om att dåvarande kung Gustav III lyckats erhålla det ultramarina landområdet S:t Barthélemy i Karibien efter sitt besök i Paris.⁴⁵ Detta blev ytterligare en drivkraft i de svenska Afrikaentusiasternas kamp i att förverkliga Afrikaprojektet. Planen anpassades till de nya omständigheterna – den svenska guldexpeditionen knöts till möjligheten att påbörja en svensk slavhandel till Västindien. Likt de tidigare Afrikaprojekten, förverkligades inte det Chauvelska projektet heller till följd av Chauvels bortgång år 1785.⁴⁶ Detta släckte dock inte glöden i de svenska Afrikaentusiasterna. De fortsatte spåna vidare på nya projekt och denna gång kom en ny utredare med in i bilden; Linnélärjungen och Sydafrikaresenären Anders Sparrman⁴⁷ låg bakom den Sparrmanska utredningen.⁴⁸ Utredningen bestod av två delar. Den första delen, *Förslag til Handels Inrättning på Africa* var en sammanställning redogörelser för förhållandena i Afrika och vilka icke erövrade områden som kunde utgöra basen för det svenska företag som planerades att etableras. De mest intressanta områdena enligt Sparrman var kusten mellan Sierra Leone och Kap Mesurado, kusten mellan Rio del Rey och Rio Sammaronnes samt kusten mellan Kap Negro och Kap Volta. Den andra delen inspirerades av de brittiska framställningarna av handeln i Västafrika tillsammans med en omfattande redovisning av *Laddningen af et Holländskt Fartyg til Kusten Guinea*. I denna del redogjorde Sparrman för förutsättningarna avseende ett engagemang i slavhandeln. Han skriver att ”då man besinnar det ena med det andra, är slafhandeln icke så grym och omänsklig, som många föreställa sig: emedan om Europeerne ej köpte dessa uslingar, skulle de förblifva slafvar under sina segervinnare, hvilka äro de grymmaste husbönder.”⁴⁹ Så som det framgick, verkar man inte heller gått vidare med den Sparrmanska utredningen utan även denna förblev endast en skiss.

⁴⁴ Ibid., s. 34–35.

⁴⁵ Ibid., s. 35.

⁴⁶ Ibid., s. 36.

⁴⁷ **Anders Sparrman** (1748–1829) var en läkare och resande naturforskare, tillhörande kretsen av Linnélärjungar. Sparrman hade redan vid ung ålder utvecklat ett brinnande intresse för natur och tillbringade mycket av sin tid på resande fot. Sparrman ansågs ha gedigen erfarenhet av Afrika och betraktades kunnig ifråga om utomeuropeiska kolonier av andra. Han blev erbjuden att bli S:t Barthélemys guvernementssekreterare och läkare, men tackade nej. Sparrman hade under sina resor utvecklat en intensiv avsky mot slaveriet och kunde därmed anses stå i direkt opposition till ett av Västindiska kompaniets syften med deras planerade koloni, vilket var att försäkra transporten av slavar till S:t Barthélemy. Sparrman var med andra ord en slaverimotståndare, <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=20001>>, hämtad 2022-06-16.

⁴⁸ Weiss (2016), s. 36.

⁴⁹ Ibid., s. 36.

4.1.4 Planen om ett utopiskt samhälle fortsatte skissas

Slavhandelsfrågan diskuteras mer ingående i Nordenskiölds och Wadströms utopiska samhällsskisser. I Nordenskiölds *Plan for a Free Community* och Wadströms *Outlines of a Plan* stipuleras att slaveri och slavhandel är förbjudet. Artikel 18 i Nordenskiölds skiss fastslog att förslavande av afrikaner är förbjudet. I artikel 15 i Wadströms skiss framgår det att, i stället för slaveri, ska en mild form av underordning införas. Varje infödd slav som friköpts ska få uppbära fullständig frihet efter ett par års lärlingskap.⁵⁰ Samtidigt som Wadström pläderade för att slavhandeln kunde utrotas om man flyttade plantagerna till Afrika, verkade han inte ha inkluderat i sin kalkyl vem som ska utföra det dagliga arbetet. Detta verkar ha varit en fråga av sekundär prioritet. Vidare anslöt sig Wadström till svartmålna av det västindiska plantagesystemet. Han argumenterade att slavhandeln var moraliskt förkastlig: ”Vi kunna icke taga ett stycke socker i munnen, som icke är färgat med människoblod och kostat tusen tårar.” Den enda lösning som var moraliskt oantastbart var inrättandet av bosättarkolonier och jordbruksplantaget i Afrika.⁵¹ Oaktat dessa skisser, kvarstod frågan om slaveri skulle tillåtas i de svenska bosättarkolonierna. Tecken på detta är faktumet att resterande av bröderna Nordenskiöld och andra swedenborgare inte motsatte sig slavhandeln helt och hållet. De såg snarare slaveriet som ett hinder för dem att realisera Afrikaprojektet.

Argumenten om förbud som slaveri och slavhandeln fallerade dock när Nordenskiöld och Wadström i ett annat utkast argumenterade att till följd av det osunda klimatet, var det omöjligt för européerna att arbeta på plantagerna.⁵² Nordenskiöld och Wadström skrev följande: ”Såsom Climatet icke tillåter at Europaer nyttjas vid svåra arbeten, och deras ringa antal i begynnelsen icke förslår til annat än bewakning och tilsyn, ty är uphandling af Negerlafvar en nödvändighet til ett antal af 250 st åtminstone. Desse nyttjas dehls till publique arbeten, dels private. De som nyttias vid private arbeten, employeras antigen till Dagsverken för betalning, eller ock till afbetalning för mindre betieningen, soldater och handtverkare.”

⁵⁰ Ibid., s. 38–39.

⁵¹ Ibid., s. 39.

⁵² Ibid., s. 39.

Nybyggare i kolonin skulle erhålla lön i form av den avkastning som deras plantager gav. Plantagerna skulle uppodlas av publika slavar. Slavarna skulle utföra dagsarbetet på bosättarnas, soldaternas och båtmännens plantager. Det skulle även vara tillåtet med privata slavar som småbrukarna skulle ha rätt att själva köpa.⁵³

4.1.5 Senegalprojektet

Det fanns ett behov av praktisk kunskap kring Afrika. Carl Wadström utformade en promemoria år 1787 för att erhålla tillstånd om att utföra en hemlig utforskningsexpedition till Senegal i Västafrika. Denna skulle utföras tillsammans med Anders Sparman och kemisten och mineralogen Carl Axel Arrhenius. Det är oklart vad som egentligen var huvudsyftet med denna expedition och antagandena är många. Huruvida det handlade om ett svenskt försök att undersöka Afrikahandeln och slavhandeln, möjligheterna att grunda eventuell handelspost eller söka ett område som skulle bli Nya Jerusalem.⁵⁴ Mest troligt handlade det om att dels undersöka förutsättningarna för svensk slavhandel, dels bilda sig en uppfattning om förekomsten av mineraler, framför allt guld. Wadström noterade i sin promemoria att det var öppet för alla nationer att besöka slavhandeln i Afrika och att en sådan handel skulle komma att bli aktuell för Sveriges del med hänsyn till landets etablissemang i Västindien. Wadström menar att de brittiska och franska handelsstädernas rikedomar var ett tydligt och klart bevis på att Guineahandeln var lönsam.⁵⁵ Kronan bekostade expeditionen och den 20 november år 1787 befann sig Wadström i Senegal. Det sägs att Wadström postade ett brev till dåvarande finansminister Eric Ruuth. I brevet berättar Wadström om de goda förutsättningar som fanns för att kunna grunda en svensk handelskoloni, särskilt på Kap Mesurado.⁵⁶

Senegalprojektet kom att utgöra start- och slutpunkten för det svenska Guineahandelsprojektet som rörde slavhandeln. Enligt forskningslitteraturen gick kampen mot slaveriet och slavhandeln som en röd tråd från Norrköpingsföreningens planer till August Nordenskiölds och Carl Wadströms skrifter. I framför allt Wadströms

⁵³ Ibid., s. 40.

⁵⁴ Ibid., s. 41.

⁵⁵ Ibid., s. 40.

⁵⁶ Ibid., s. 42.

skrifter kunde man finna delar som knöt an till den pågående debatten om avskaffande av slavhandel i det brittiska parlamentet. Wadström och Sparrman blev involverade i den brittiska debatten om avskaffande av slavhandel år 1787. De ombads vittna inför det brittiska Privy Council om sina erfarenheter i Senegal. Sparrman lämnade England medan Wadström stannade kvar.

Wadström skrev i sin text *Observations on the Slave Trade, and a Description of some Part of the Coast of Guinea, during a Voyage, Made in 1787, and 1788, in Company with Doctor A. Sparrman and Captain Arrenius* att det mest effektiva medlet för att stoppa slavhandeln var genom att etablera råvarukolonier i Afrika. Grundtanken var att flytta produktionen av de eftertraktade kolonialråvarorna till Afrika. När Wadström blev tillfrågad av utskottet i slavhandelsfrågan i det brittiska parlamentet om sin vistelse i Afrika, nämnde han inte ett enda ord om slavhandel, vilket ju var ett av syftena med Senegalprojektet. Han berättade endast att han och Sparrman sänts till Afrika av den svenska kungen med anledning av kungens intresse för naturhistoria. Syftet med deras resa var därför att undersöka om där fanns mineraler och fornyfynd.⁵⁷

Varken det swedenborgska Guineaprojektet eller något annat svenskt Afrikaprojekt realiserades. Ett krig mot Ryssland bröt ut och detta innebar slutpunkten för finansminister Eric Ruuths engagemang i kolonialfrågan. Båda drivkrafterna i kolonialfrågan, Carl Wadström och August Nordenskiöld flyttade till England efter 1788. Kvar fanns August Nordenskiölds bror, Carl Fredrik Nordenskiöld⁵⁸, som fortfarande var engagerad att förverkliga Afrikaprojektet.⁵⁹ Han skrev en rad artiklar i sin tidning ”*Medborgaren*” i vilken han framhöll den patriotiska nyttan av att inrätta bosättarkolonier i Afrika. Carl Nordenskiöld argumenterade att i Sverige såg man Afrikaprojektet som en löjlig och hopplös idé, men att andra ”upplysta regeringar” i världen såg det som ett tecken på patriotism och som något bra för mänskligheten.⁶⁰ Som tidigare nämnt var idén med bosättarkolonierna att skapa civiliserade samhällen uppbyggda utifrån en ”förnuftig religion”, i detta fall den swedenborgska rörelsen. Carl Nordenskiöld presenterade en plan

⁵⁷ Ibid., s. 43.

⁵⁸ **Carl Fredrik Nordenskiöld** (1756–1828) är en av bröderna i syskonskarna Nordenskiöld som nämnts innan. Nordenskiöld var en politisk skriftställare och mystiker, även han var medlem i den Swedenborgska rörelsen. Nordenskiöld arbetade i många yrken däribland gav han ut en tidskrift, *Medborgaren*, i vilken flera av de tankar som fått utlopp i den franska revolutionen kom till uttryck. <<https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8234>>, hämtad 2022-06-16.

⁵⁹ Weiss (2016), s. 43–44.

⁶⁰ Ibid., s. 44

skissad av engelsmannen Henry Smeathman, som hade vistats fyra år i Sierra Leone under 1770-talet. Det fanns likheter mellan swedenborgarnas och Smeathmans kolonialplaner, men de skiljde sig i en central punkt; swedenborgarnas bosättningar skulle vara svenska eller vita nybyggen, medan Smeathmans plan gick ut på att integrera vita med svarta och färgade i kolonin.⁶¹ När Carl Nordenskiöld presenterade Smeathmans Afrikaprojekt, gjorde han det tillsammans med ett brev som Smeathman hade skrivit till Dr. Thomas Knowles år 1783. Smeathman var uppenbarligen inte swedenborgare utan utförde ärenden för kväkarna och abolitionisterna. Smeathmans uppdragsgivare, kväkaren och medlemmen i Royal Society Dr. John Fothergill hade likt swedenborgarna framfört förslag på att inrätta bosättarkolonier och plantageodlingar med fri arbetskraft i Afrika för att stävja slavhandeln.⁶² Trots detta tankesätt, såg varken Smeathman eller Nordenskiöld införskaffandet av slavar som något problematiskt. De menade att dessa skulle senare frigges och dessutom erhålla återbetalning på sin lönesumma genom att arbeta under en bestämd övergångstid. Slavar skulle användas som arbetskraft men man skulle inte bedriva slavhandel. Carl Nordenskiöld såg Smeathmans projekt som något genomförbart men även detta projekt realiserades aldrig.⁶³

4.2 S:t Barthélemy

4.2.1 Förvärvandet av en fransk ö och Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln

1784 markerar det år som Sverige förvärvade en koloni för att ingå i skaran av europeiska kolonialmakter. Denna koloni fanns dock inte i Afrika utan i Västindien och kom att vara Sveriges första och enda besittning i Västindien.⁶⁴ Efter flera överläggningar i Paris den 1 juli 1784, lyckades kung Gustav III vinna över den tidigare franska ön S:t Barthélemy. Detta skedde dock inte utan något i gengäld; Frankrike gav bort ön i utbyte mot handelsrättigheter i Göteborg.⁶⁵ S:t Barthélemy är en ö i norra delen av Små Antillerna, omgiven av öarna Saint-Martin, Saint Eustatius, Saint Christopher, Saba och Barbuda. I slutet av år 1784 hade ön knappt 750 invånare, där två tredjedelar bestod av franska

⁶¹ Ibid., s. 45.

⁶² Ibid., s. 45.

⁶³ Ibid., s. 46.

⁶⁴ Harrison (2007), s. 299.

⁶⁵ Weiss (2016), s. 49.

kolonister och en tredjedel av deras slavar.⁶⁶ Svenskarna blev informerade om öns tillgångar och resurser först efter att de förvärvat ön. Förhållandena i Västindien var ökända i andra delar av Europa; det var känt som en enda stor produktionsanläggning för odling av socker, kaffe, tobak och bomull vars arbetskraft bestod av afrikanska slavar.⁶⁷ För att upprätta den nya stad på ön vilken namngavs Gustavia, tvingades fransmännen att ställa sina slavar till den nya svenska guvernörens förfogande.⁶⁸

Den ursprungliga avsikten med den svenska ultramarina kolonin i Västindien var att grunda ett storskaligt plantagejordbruk vars råvaror skulle skeppas till Sverige där de skulle nyttjas av landets inhemska befolkning. Detta syfte kom dock att slopas och i stället satsade svenskarna på att bygga en frihamn i Gustavia. Gustav III och hans anhängare ansåg att Gustavia kunde tjäna som en utmärkt handelsbas där man kunde importera och sälja slavar till de andra ländernas kolonier. Med andra ord fungerade frihamnsverksamheten som en regional slavmarknad.⁶⁹ I Sverige var man väl medveten om att slaveriet och slavhandeln var en grundbult i det västindiska plantagesystemet. Gustav III verkar till synes ha kommenderat svenskarna att engagera sig i slavhandeln. Detta bidrog till att svenska aktörer blev verksamma i den transatlantiska slavhandeln.⁷⁰ Det finns inga kända framställningar som förklarar den svenska slavhandelns natur och definition, särskilt med tanke på hur småskalig den svenska slavhandeln var. Holger Weiss gör ett försök i att definiera den svenska slavhandeln i sin avhandling och skriver att en förenklad definition av den svenska slavhandeln vore ett svenskflaggat fartyg under ledning av en svensk kapten och svensk besittning, utrustat för en slavexpedition. Besittningen kunde vara bekostad antingen av en svensk redare, svensk affärsman eller ett svenskt handelshus. Enligt Weiss illustrerar denna snäva definition kolonialsystemets ideal; den egna nationens fartyg förser den egna kolonin med slavar.⁷¹ Ett annat försök i att definiera svensk slavhandel är möjligt genom att beakta destinationsorten för slavexpeditionerna. Det fanns två sätt för svenska aktörer att engagera sig i slavhandeln: (1) genom att föra in slavar från Afrika till Gustavia där slavarerna såldes och kunde föras vidare till olika öar i Västindien, eller (2) svenska fartyg förde slavarerna direkt till andra

⁶⁶ Ibid., s. 49.

⁶⁷ Ibid., s. 50.

⁶⁸ Harrison (2007), s. 299.

⁶⁹ Harrison (2007), s. 299–300.

⁷⁰ Weiss (2016), s. 103–104.

⁷¹ Ibid., s. 115.

slavhamnar i Karibien eller Guyana som var öppna för svenskflaggade fartyg.⁷² Faktumet att Gustavias befolkning var en mångkulturell samhällsgrupp komplicerar dock denna definition. De flesta som bodde på ön var antingen från de omkringliggande öarna eller Nordamerika. Dessutom anlöpte andra nationers fartyg vid Gustavias frihamn. Om där fanns slavar ombord dessa fartyg, uppstår frågan huruvida Sverige deltog i den transatlantiska slavhandeln. Utländska handelsmän och kaptener brukade ansöka om svenska sjöpass i syfte att kunna segla under neutral flagg. Så länge som slavhandel var tillåten, betalade alla anlöpande fartyg tullavgifter för varje in- och utförd slav och bidrog därmed till den svenska statskassan. Detta talar för att man i en bred definition av den svenska slavhandeln även bör inkludera dessa utländska slavfartyg som anlände till Gustavia, särskilt med tanke på att de bidrog till den svenska kronans inkomster. Indirekt backade Sverige upp den pågående slavhandeln och landet tjänade på slavhandeln även om de själva inte skeppade över slaverna från Afrika, så stöttade de sådan organisation.⁷³

När Sverige övertog ön S:t Barthélemy år 1784, handlade det inte enbart om att få fotfäste i Atlanthandeln och de västindiska och amerikanska marknaderna. Slavhandeln fanns som sagt även med på kartan. Både Sveriges generalkonsul i Lorient Simon Bérard och öns första svenska guvernör Salomon Maurtiz von Rajalin påtalade nödvändigheten av att ön etablerades som en transithamn för den interregionala slavhandeln.⁷⁴ Även handelsmannen och representanten för Stockholms köpmän Jakob Röhl stöttade ett svenskt engagemang i slavhandeln. Finansminister Johan Liljencrantz som var skeptisk mot förslagen om att svenskarna skulle delta i slavhandeln, ändrade sig efter viss påverkan av von Rajalin. Ytterligare en bidragande faktor till den svenska slavhandeln var skapandet av det Svenska västindiska kompaniet (SVIK). Även om kompaniet inte hade i uppgift att tillgodose de svenska undersåtarnas behov av slavarbetskraft, erhöll kompaniet privilegiet att bedriva slavhandel ”på Angola, och Africanska kusten, ther thet tillåtet är, samt at af andra Nationer låta befrakta Compagniets skepp på hwilken Werldsdel som helst, enär Compagniet sådant förmonligt finner.”⁷⁵

⁷² Ibid., s. 117.

⁷³ Ibid., s. 118.

⁷⁴ Ibid., s. 118–119.

⁷⁵ Ibid., s. 119.

Huruvida slavhandeln över S:t Barthélemy kom igång under dessa år, d.v.s. från år 1786 och framåt är dessvärre oklart. De potentiella aktörerna och intressenterna i ett möjligt aktivt svenskt engagemang i Atlanthandeln var få och begränsade. De handelshus som hyste intresse för att utöka sina positioner i Atlanthandeln insåg snabbt att deras möjligheter att etablera sig som operatörer inom slavhandeln var begränsade. Med andra ord var de svenska aktörerna få och begränsade. von Rajalin nämnde inte heller något om den svenska slavhandel i sina rapporter. Det verkar inte heller som de svenska myndigheterna hemma i Sverige hade någon klar uppfattning om den svenska slavhandeln som eventuellt bedrevs på den ultramarina ön. I den då gällande förordning om de publika avgifterna från år 1786 som utförligt listade tullsatserna på inkommande och utgående fartygslaster, saknades avgifter för skepp från Afrika och taxan för in- och utförsel av slavar. År 1788 rapporterade justitieråd Johan Norderling att utländska handlare var intresserade av att köpa slavar i Gustavia, men att det inte fanns några slavar att köpa. Enligt Weiss kan dessa uppgifter tolkas som ett tillfälligt avbrott i utbudet av slavar eller som ett tecken på att den svenska slavhandeln inte hade kommit igång ännu.⁷⁶ Oaktat dessa uppgifter, var de svenska ambitionerna om att etablera en svensk slavhandel höga. I sin rapport den 10 juni 1788, skrev den andre guvernören för Gustavia von Rosenstein att slavhandel på Gustavia skulle uppmuntras: ”Slafhandeln den betydligaste af all Westindisk Handelsverksamhet [är] högstnödvändigt at både för svenskar och främlingar upmuntra.” von Rosenstein ansåg att det fanns goda framtidsutsikter med denna handel. I takt med att man i det engelska underhuset debatterade om att förbjuda handel med slavar, såg von Rosenstein möjligheten för Sverige att utveckla Gustavia till Västindiens centrala genomfartshamn för slavhandeln. Det var därför nödvändigt att inkludera slavhandeln i Kungl. Maj:ts tullstadga för S:t Barthélemy, genom vilken ön, kompaniets och kronans intäkter kunde öka.⁷⁷

Enligt Fredrik Thomassons forskning använde svenskarna sig av slavarbetskraft i hushållen på S:t Barthélemy under åren 1785–1847. Slavlagarna i Karibien, inkluderat S:t Barthélemy, delade upp befolkningen i tre samhällsklasser; (1) vita som aldrig kunde förslavas, (2) fria svarta som frigivits eller var födda av fria mödrar, och (3) den förslavade befolkningen, som också beskrevs som svarta människor som var fria och

⁷⁶ Ibid., s. 120.

⁷⁷ Ibid., s. 120.

förslavats. De var även kända som afro-karibiska, en term som användes för att understryka att den svarta karibiska befolkningen var av afrikansk härkomst.⁷⁸

4.2.2 Slavarnas tillstånd och lagstiftningen på S:t Barthélemy

Under en kväll vid tiotiden stod den frie svarte barberaren Seraphine Lindor, slavkvinnan Honey och snickarlärlingen Louis Brown samlade i varvskvart i staden Gustavia på S:t Barthélemy. Året var 1788. Enligt den svenska slavlag som då var gällande, fick slavar inte röra sig i staden efter klockan nio på kvällen utan skriftligt tillstånd från sin ägare. Brown hade vid mötet av Lindor och Honey, frågat vart Lindor var på väg. Lindor hade svarat Brown att han eskorterade slavkvinnan Honey hem till sin ägare. Brown hade vid tillfället bett Lindor att ta av sig sin hatt när han talade till Brown; Brown var ju en vit person och förtjänade därför respekt. Enligt Browns senare vittnesmål i Gustavias domstol, hade Lindor svarat att Brown själv kunde ta av sin hatt. Som svar, slog Brown till Lindor vid örat så att hans hatt flög av. Till följd av detta slog Lindor tillbaka och ett slagsmål bröt ut. Lindor lyckades fly från scenen men inte från konsekvenserna av sina handlingar. Senare samma kväll hade Brown begett sig tillsammans med en vän för att storma Lindors hus och straffa honom för hans beteende. Återigen lyckades Lindor fly efter att ha försvarat sig med ett trästycke. Brown och hans vän begav sig till hamnkaptenen Carl Fredrik Bagge för att anmäla Lindor.⁷⁹ Myndigheterna gjorde en noggrann undersökning av händelsen. Enda vittnet till det första bråket var slavkvinnan Honey, som hördes och bekräftade Lindors berättelse. Eftersom hon var slav, hade hennes utsaga emellertid inget rättsligt värde. Brown kunde bara uppvisa några mindre blåmärken som bevis på att Lindor slagit honom. Brown bötfälldes till 14 spanska dollar för att ha attackerat Lindor. Lindor å andra sidan blev förpliktigad att betala 11 spanska dollar för att han svarat Brown, som var en vit person, på ett ohövligt sätt.⁸⁰

Några män av den vita befolkningen på ön var inte nöjda med domstolens beslut. Enligt S:t Barthélemys svenska slavlag skulle kroppsstraff utdömas om en svart fri person slog en vit person, även om det skett i självförsvar. Dessa män beslöt sig för att storma Lindors hus och tillfångatog honom. De band upp honom vid en övergiven skeppsmast och slog

⁷⁸ Thomasson (2022), s. 13.

⁷⁹ Ibid., s. 11–12.

⁸⁰ Ibid., s. 11–12

honom med rep och påkar. En soldat som uppmärksammat händelsen lyckades befria Lindor och fängslade ledaren för lynchmobben som misshandlat Lindor. Nästa kväll försökte den tidigare lynchmobben tillsammans med ett tjugotal män få ut sin ledare ur fängelset med våld. Detta kom dock att få ett slut som de vita männen inte tänkt sig – alla ställdes inför rätta i Gustavias domstol. Thomasson menar att detta tidiga rättsfall är ett exempel på hur det svenska koloniala samhället opererade i ett tidigt stadium och hur rättskipningen skulle gestalta sig kommande decennier. Det fanns ingen lagstiftning om hur man skulle hantera slaveriet vid svenskarnas ankomst till ön år 1785. Sveriges rikes lag från år 1734 tillämpades på den vita befolkningen i kolonin, men däremot fanns där inga svenska lagar som kunde användas för att styra ett slavsamhälle.⁸¹ Kung Gustav III beordrade guvernören år 1786 att till en början, i möjligaste mån, följa stadgar och skäligen sedvanor som man tidigare efterlevt på de västindiska öarna och i synnerhet på S:t Barthélemy. Guvernören fick även befogenhet att stifta lokala lagar. Dessa lagar blev gällande när de förkunnades genom att en trumslagare i egenskap av slav gick omkring i Gustavia och kungjorde de nya lagarna. Lagarna lästes upp vid gudstjänsterna vid öns protestantiska och katolska kyrkor, sattes upp på dörren till domstolen, på anslagstavlor i Gustavia samt affischerades vid kyrkorna.⁸² Lagstiftaren hade möjlighet att skicka nystiftade lagar i efterhand till Stockholm för godkännande. Då S:t Barthélemy i grunden var franskt, lånade svenskarna lagar från de franska öarna i Karibien. Sverige inspirerades även av andra europeiska nationers omfattande lagstiftning som förelåg i deras kolonier.

Efter att S:t Barthélemy varit i svensk ägo i två år, valde den svenske guvernören Salomon von Rajalin att utarbeta en svensk slavlag. Guvernören inhämtade den franska slavförordningen *Ordonnance de police générale des Nègres et Gens de couleur libres* vilken var en av flera slavlagar i lagsamlingen *Code Noir*, från ön Martinique.⁸³ Den franska slavförordningen förkortades från femtiosex paragrafer till trettiofyra och anpassades till de svenska förhållandena på ön.⁸⁴ Det är mycket möjligt att von Rajalin själv översatte den franska slavförordningen till engelska beaktat den långa tid han tjänstgjort på den brittiska och franska flottan. Förordningen proklamerades den 30 juni år 1787. Lagen kom att bli den viktigaste rättskällan för Gustavias domstol i mål där

⁸¹ Ibid., s. 15–16.

⁸² Ibid., s. 16.

⁸³ Ibid., s. 16–17.

⁸⁴ Ibid., s. 255.

slavar var involverade. Lagen hade inget officiellt namn utan kallades antingen för *Coloniallagen* eller *Guvernör Rosensteins förordningen av den 30 juni 1787*.⁸⁵ Pehr von Rosenstein var öns andra guvernör och var den som gav order att proklamera lagen, därav det andra namnet.

Nedan följer ett utdrag ur 1787 års slavlag. Valda paragrafer avser att illustrera att den svenska lagstiftaren tillät att en viss grad av våld utövades av slavägarna gentemot deras slavar samt att slaverna levde under mycket begränsade förhållanden.

§ 3 ”Alla fria färgade män och kvinnor som slår en vit beläggs med kroppsstraff, straffet beroende på omständigheterna.”

§ 8 ”Slavägare skall så ofta de anser att deras slavar förtjänar det kedja fast dem och piska dem med spö eller rep, dock får varje straff ej överskrida 29 piskslag. Slavägarna förbjuds att lemlästa eller utsätta slavar för tortyr, om de gör detta konfiskeras slaven och slavägaren kan genom en extraordinär process åtalas, förutom i de fall då slavägaren överlämnat slaven till rättvisan och slaven förtjänar ett strängare straff.”

§ 9 ”Den slav som slår en vit person kroppsstraffas. Slår den sin ägare eller ägarinna eller deras barn och blåmärken uppstår eller blod spills, döms slaven till dödsstraff.”

§ 14 ”Vi förbjuder alla slavägare att tillåta deras slavar att efter klockan nio på kvällen vistas utomhus på gator och allmänna vägar utan ett tillstånd som anger slavens och ägarens namn. Vid brådskande omständigheter räcker det med att slaven är utrustad med en lykta för att få lämna sin bostad efter klockan nio.”

§ 21 ”Förrymda slavar som arresteras utrustade med skjutvapen eller stickvapen, vilken typ de än månne vara, straffas med döden. Den förrymda slav som påträffas med en yxa eller huggkniv, förutom den som kallas jambette [en mildare fällkniv], kroppsstraffas eller avrättas, beroende på omständigheterna.”

⁸⁵ Ibid., s. 255.

§ 26 ”Alla slavar som påträffas nattetid på allmänna vägar eller gator förs till fängelset och sätts i halsjärn vid skampålen. Vid återfall piskas slaven och ägaren bötfälls 6 livres till förmån för dem som arresteras slaven.”⁸⁶

S:t Barthélemy kom att förändra opinionen i den svenska slaveridebatten. Handelsmannen Herman Broberg arbetade på SVIK:s kontor i Gustavia i slutet på 1790-talet. I ett brev till sina chefer i Stockholm, pläderade Broberg för nyttan av att bedriva slavhandel mellan Afrika och Västindien. Broberg nämnde att Frankrikes planerade avskaffning av slaveriet, upproren på Saint Dominique och krigen mellan Frankrike och Storbritannien hade orsakat en brist på nya slavar som dessutom blivit dyrare.⁸⁷ Det är möjligt att Broberg påtalar nyttan av slavhandeln efter att han de facto kommit i kontakt med det koloniala samhället och insett hur saker och ting skiljer sig i teorin och praktiken. Broberg tillägger i sitt brev: ”Jag måste upriktigt ärkänna at jag nu hyser helt andra tankar om slafhandel, negrer ock dess handtering, än jag hyste i mitt födernesland.” Broberg menade att slavsamhället hade många fördelar och att det vore omöjligt att avskaffa slaveriet. Det skulle bidra till många människors arbetslöshet och odlandet av socker, kaffe och bomull skulle upphöra. Broberg avslutade sitt brev med att avfärda det europeiska slavhandelsmotståndet och menade att detta motstånd verkar grunda sig på vad man hört snarare än vad man vittnat i verkligheten.⁸⁸ Thomasson framhåller att Brobergs slutargument är ett tecken på att han verkligen ändrat sin åsikt och inte försökte försköna situationen för att övertyga sina chefer i Stockholm. I ett annat brev till sina chefer i Stockholm, kan man urskilja faktumet att Broberg inte ansåg att de svarta var underlägsna de vita. För honom var det en fråga om ekonomisk nytta. Han upplevde snarare att det var de vita som trodde sig äga ett medfött privilegium över de färgade, varför de ansåg att svarta var mindre värda.⁸⁹

Under sin regeringstid försökte kung Gustav III reformera rättsväsendet i humanitär riktning, samtidigt som han sökte ekonomiska fördelar byggda på slavhandel och det brutala plantagejordbruket. Den kung som tagit bort åtalpunkten för trolldom och lindrat straffen för barnamord är också samma kung som införde slavlagarna på S:t Barthélemy.⁹⁰

⁸⁶ Ibid., s. 257–263.

⁸⁷ Ibid., s. 173.

⁸⁸ Ibid., s. 174.

⁸⁹ Ibid., s. 181.

⁹⁰ Ibid., s. 175–176.

När brittiska slaverimotståndare uppmanade Gustav III om att förbjuda slavhandeln, tillförsäkrade han de brittiska abolitionisterna att han inte skulle bedriva en handel av sådan karaktär. Kung Gustav III:s löften visade sig emellertid vara inget annat än tomma lovord. Monarken själv undertecknade de beslut som under år 1790 rörde tulltaxa, en avgift som skulle betalas av de svenska fartyg som fört med sig afrikanska slavar till S:t Barthélemy.⁹¹

Högsta domstolen i Stockholm accepterade inte endast de svenska slavlagarnas giltighet. De godkände även den lagstiftning som vuxit fram i de franska kolonierna. Dessa fick lov att tillämpas i rättsfall där slavar och fria svarta på S:t Barthélemy var involverade, när de svenska slavlagarna inte kunde täcka en uppkommen situation. Enligt den s.k. S:t Thomasenkäten och flertalet rättsfall, rådde en stor osäkerhet vad gäller rättsläget på S:t Barthélemy. Det saknades struktur vad rör rättsväsendet. Det fanns inga svenska inhemska lagar att falla tillbaka på eller jämföra med. I Sverige låtsades man inte veta om förhållandena på den karibiska ön. Gustavias domstol skickade sina protokoll till Högsta domstolen i Stockholm för utlåtanden. Högsta domstolen kritiserade främst de fall som rörde den vita befolkningen. Vad gäller hur den förslavade och fria svarta befolkningen behandlades, hade Högsta domstolen inget att invända om. Det blev omöjligt för den svarta befolkningen att förutse hur de skulle behandlas i domstol med anledning av det osäkra rättsläget på S:t Barthélemy.⁹²

⁹¹ Ibid., s. 176.

⁹² Ibid., s. 214–215.

5 Sveriges avskaffande av slavhandel och slaveri

5.1 Diskussionen i slutet på 1700-talet

Skeppsprästen Jacob Wallenberg var en av flera svenska slaverimotståndare som uttryckte sitt missnöje kring slaveriet i sina skrivelser. Han kom i kontakt med slaveriet vid ett stopp i Kapstaden under en resa. Wallenberg uttryckte att han föredrog döden framför att bli förslavad när han vittnade slaveriet med egna ögon. Han kritiserade även de vita männen som utnyttjade svarta prostituerade.⁹³ Linnélärjungen, naturforskaren och läkaren Anders Sparrman som gjort sig känd för den Sparrmanska utredningen i skisserna till svenskarnas koloniala drömmar, var också en abolitionist. I sin reseskildring *Resa till Goda Hopps-udden, södra pol-kretsen och omkring jordklotet, samt till Hottentott- och Caffer-landen, åren 1772–76* kritiserade Sparrman det pågående slaveriet, slavhandeln och hur den afrikanska befolkningen behandlades. Sparrman erbjöds tjänsten som S:t Barthélemys första guvernementssekreterare och läkare på ön men tackade nej till erbjudandet. Enligt Thomasson kan detta ha berott på att Sparrman reflekterat att innehavandet av en sådan tjänst skulle göra honom till ett grundläggande verktyg i det enligt Sparrman förhatliga slaveriet.⁹⁴ Slavhandeln och slaveriet allmänt sett skildrades och kritiserades i svenska tidningsartiklar, böcker, passager i reseskildringar och t.o.m. på scenen i Stockholms teater. Den grymhet som föranleddes av kolonialism och slaveri var ingen nyhet för den läskunnige svenska medborgaren i slutet på 1700-talet.⁹⁵

Frågan om slavhandeln och slaveriet var moraliskt och politiskt berättigade var en kontroversiell företeelse globalt. Thomas Clarkson och Granville Sharp var två kända abolitionister, och som tillsammans med slaverimotståndarnas förbundsörvart William Wilberforce, lyckades starta en offentlig debatt som diskuterade slavhandelns moraliska, sociala och ekonomiska konsekvenser i slutet på 1780-talet. Detta är viktigt att nämna då svenskarna Carl Bernhard Wadström och Anders Sparrman var delaktiga i den brittiska debatten. Britterna satsade på ett internationellt avskaffande av slaveriet och gav därför

⁹³ Thomasson (2022), s. 175.

⁹⁴ Ibid., s. 177.

⁹⁵ Ibid., s. 177–178.

Sparrman i uppdrag att överlåta en memorial till Gustav III. Denna memorial syftade till att uppmana den svenska kungen Gustav III att bli den första att förbjuda all slavhandel i sitt rike och på så sätt tjäna som ett gott föredöme för de andra europeiska furstarna. Gustav III avvisade inviten och hävdade att den svenska kolonin på S:t Barthélemy var alldeles obetydlig för att uppmärksammas i ett sådant sammanhang. Enligt kungens vetskap bedrevs ingen slavhandel av de svenska undersåtarna. Kungen talade till viss del sanning, men inte helt – det Svenska Västindiska kompaniet hade nämligen enligt svensk lag rätt att bedriva slavhandel i viss omfattning.⁹⁶ Även swedenborgaren Carl Fredrik Nordenskiöld tillhörde kretsen av slaverimotståndare. Han följde debatten och understödde motståndet. Nordenskiöld vågade t.o.m. kritisera kungens regim och menade att den var allt annat än upplyst – han beskrev regimen som despotisk och samvetslös.⁹⁷

5.2 1813–1840

5.2.1 Det tidiga 1800-talets förbud mot slavhandel och slaveri

”Ni njuter av att stifta lagar, men ni njuter ännu mer av att bryta dem.”

– Khalil Gibran

Danmark förbjöd de danska undersåtarna att handla med slavar fr.o.m. år 1803. Efter en tjugoförårig strid, genomdrevs i det engelska parlamentet ett förbud mot slavhandel som stadfästes år 1807. Den amerikanska slavhandeln avskaffades också helt och hållet ett år senare.⁹⁸ Sverige var ett av få europeiska nationer som fortfarande bedrev slavhandel vid sekelskiftet 1700–1800. Gemene man kunde hoppas att detta skulle förändras, när Sverige uttryckligen och skriftligen, år 1813 och 1815, uttalade sig vara emot slavhandel och slaveriet, och att dessa borde avskaffas.

Sveriges uttalanden att undertrycka slaveriet gjorde sig påtagliga inte minst vid kongressen i Wien år 1814. Wienkongressen som den också kallades, hade som huvudsaklig målsättning att skapa en maktbalans mellan de europeiska nationerna efter

⁹⁶ Weiss (2016), s. 196.

⁹⁷ Ibid., s. 199–200.

⁹⁸ Geijer (1837), s. 42.

Napoleonkrigetets nederlag.⁹⁹ På agendan fanns även den transatlantiska slavhandeln listad. England uttryckte en önskan om att deltagarna vid konferensen skulle förbinda sig till att avskaffa den afrikanska slavhandeln. För att detta verkligen skulle ske i praktiken, ville engelsmännen att ett allmänt förbud mot slavhandel skulle utfärdas vid kongressens sittning.¹⁰⁰ En deklaration undertecknades av samtliga medlemmar vid kongressen, däribland Sverige.¹⁰¹ Spanien och Portugal som först protesterade mot förslaget, förband sig att ”ej idka Slafhandel norr om Equatorn” mot en summa pengar som England betalade till dem.¹⁰² Erik Gustaf Geijer skriver i *Den blåa boken. Strödda anteckningar* att stormakterna i kongressens slutakt uttryckt: ”att slafhandeln ej var förenlig med mensklighetens och moralens allmänna fordringar, och att det var deras allvarliga önskan, att afskaffa detta plågoris, som förödde Afrika, förnedrade Europa och skymfde menskligheten.”¹⁰³ Trots detta uttalande som alla deltagarna förband sig till, fortgick slavhandeln menade Geijer.

Internationella påtryckningar satte spår i den svenska expansionspolitiken, inte minst den svenska debatten om slaveriets avskaffande, främst från brittiskt håll. De brittiska abolitionisterna var ambitiösa i sin kamp, men de visste också att små steg leder successivt till att uppnå det större målet. Precis som motståndarna hade intressen att uppnå, hade även anhängarna till slaveriet också intressen som de ville tillfredsställa. De brittiska slaverimotståndarna siktade därför på att först förbjuda den transatlantiska slavhandeln.¹⁰⁴ Detta var ett förnuftigt första steg för att på sikt utrota slaveriet helt och hållet. Britterna trodde att de kunde bocka av denna målsättning efter en rad diplomatiska förhandlingar och påtryckningar från deras sida – Sverige, Danmark, Österrike, Preussen och Ryssland bland flera hade ju genom bilaterala avtal, förbundet sig till att förbjuda samtliga länders undersåtar att idka slavhandel. Återigen till det Geijer skriver i *Den blåa boken. Strödda anteckningar*, hade dessa förbud dessvärre ingen effekt på de stora slavhandelsnationerna.¹⁰⁵ Ekman beskriver Sverige som en obetydlig kolonialmakt. Trots detta var de svenska landsmännen djärva nog att fortsätta bedriva slavhandel på S:t

⁹⁹ Nationalencyklopedin: ”Wienkongressen”, <<http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/wienkongressen>>, hämtad 2022-06-07.

¹⁰⁰ Weiss (2016), s. 225.

¹⁰¹ Werstin, T.H. (red.), *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, sökord: *Wienkongressen*, Stockholm: Nordisk familjeboks förlag aktieföretag, 1921, <http://runeberg.org/nfcl/0186.html>, hämtad 2022-06-07.

¹⁰² Geijer (1837), s. 42.

¹⁰³ Geijer (1837), s. 42.

¹⁰⁴ Thomasson (2022), s. 236.

¹⁰⁵ Weiss (2016), s. 226.

Barthélemy.¹⁰⁶ England, USA och Frankrike som avskaffat slavhandeln, framförde klagomål om att det fortfarande fortgick slavhandel på S:t Barthélemy mellan åren 1819–1828. Eftersom Sverige förband sig att undertrycka slavhandeln, kunde slavhandeln som de bedrev under dessa år klassas som illegal.¹⁰⁷ Dåvarande guvernör Johan Norderling tillbakavisade anklagelserna och hävdade att det inte fanns några tydliga föreskrifter om hur anlöpande slavskepp skulle behandlas. Enligt Norderlings tolkning, var den inomkaribiska slavhandeln inte förbjuden utan endast den slavhandel som fortgick från Afrika till Västindien.¹⁰⁸ Sveriges svar på klagomålen resulterade i kungörelse av 1823 års lag som förbjöd svenska och norska fartyg att begagna sig till att driva slavhandel. De ”straffpåföljder” som lagen stipulerade var att skeppen fräntogs rätten att segla under svensk flagg och beskydd.¹⁰⁹ Senare vid ett tillfälle år 1824 hindrade guvernören på S:t Barthélemy två handelsmän att idka slavhandel och tog ifrån dem deras egendom. I stället för en klapp på axeln, blev guvernören tillrättavisad av kung Karl XIV Johan. Kungen ville inte se svenska undersåtar straffas för ”enbart intentioner”. Guvernören blev därför tvungen att återlämna egendomen och undvika att vidta sådana åtgärder i framtiden. Detta exempel demonstrerar hur Sverige såg på slavhandelsförbudet – de var bara formaliteter.¹¹⁰

Likt de brittiska påtryckningarna, var det brittiska sändebudet i Stockholm, Benjamin Bloomfield, också en drivkraft bakom det svenska slavhandelsförbudet från år 1823. I december år 1822 blev Bloomfield kontaktad av greve von Engström. Vid denna kontakt hade Engström delat med sig av utkastet till det svenska slavhandelsförbudet och när den svenska deklARATIONEN offentliggjorts, frågade Engström vad Bloomfield tyckte om det. Bloomfield uttryckte sig belåtet men gav också förslaget att deklARATIONEN borde delas med Storbritannien och Norge. Bloomfield föreslog därmed en gemensam abolitionistisk allians mellan de tre ifrågavarande länderna.¹¹¹ Bloomfields inbjudan till Sverige resulterade i att Sverige, den 6 november år 1824, skrev under ett traktat med Storbritannien om slavhandelns avskaffande. Traktatet sägs vara ett förtydligande av år 1823 års förbud.¹¹² I det nya förbudet från år 1824 fanns ett villkor under vilket den svenska kungen Karl

¹⁰⁶ Ekman (1975), s. 221.

¹⁰⁷ Schibbye (2020).

¹⁰⁸ Weiss (2016), s. 229.

¹⁰⁹ Thomasson (2022), s. 242.

¹¹⁰ Thomasson (2022), s. 243.

¹¹¹ Weiss (2016), s. 233.

¹¹² Ibid., s. 233.

XIV Johan förband sig att, i samråd med Rikets ständer, införa en strafflag som ålade den som planerade eller idkade slavhandel med dödsstraff. Denna kunde dock inte behandlas förrän vid 1828–1830 års riksdag.¹¹³

Den 13 december år 1828 presenterades en proposition vid ståndsriksdagen å Kungl. Maj:ts vägnar. Propositionen diskuterade förslag på *strafflag emot negerhandel och delaktighet deruti*.¹¹⁴ Propositionen bifölls och strafflagen kom att antas i form av en förordning om nio paragrafer den 7 januari år 1830.¹¹⁵ Enligt den nya strafflagen kunde de olika i första paragrafen beskrivna sätten att bedriva slavhandel på, leda till dödsstraff. Enligt andra paragrafen straffades medhjälp till slavhandel med fästingarbete om medhjälparen var en man, och tukthusarbete på livstid om medhjälparen var en kvinna. Denna lag innebar emellertid inte ett totalförbud mot slavhandel. Svenska undersåtar hade fortfarande rätt till att handla med slavar lokalt på S:t Barthélemy. Förbudet täckte endast köp av svarta slavar från Afrika som sedan såldes på S:t Barthélemy. Med andra ord förbjöds slavhandel endast i viss omfattning vid S:t Barthélemy.¹¹⁶

Sverige signerade även ett traktat med Frankrike den 21 maj år 1836. Enligt traktatet förband sig parterna att delta i kampen mot den transatlantiska slavhandeln. Villkorat i traktatet fanns rätten för båda staterna att borda och inspektera varandras fartyg vid misstanke om fartygen var utrustade för eller fraktade slavar.¹¹⁷

5.3 1840–1845

5.3.1 Geijers motion till prästeståndet

Den 5 september år 1840 inkom professor Geijer med en motion till prästeståndet.¹¹⁸ Motionen inleddes med att Geijer framhöll att: ”Slaveriets och slavhandelns avskaffande är ett av mänsklighetens ädlaste mål och skall då detta mål en gång vinnes, bliva en av

¹¹³ Ibid., s. 235.

¹¹⁴ Skrivelse, § 67; Bihang till Samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1828, 1829 och 1830. Tionde Samlingen, innehållande Expeditions-utskottets Memorial och Utlåtanden samt Förslag till Rikets Ständers under. Skrivelser till Kongl. Maj:t, jemte Riksdagsbeslutet [Fierde bandet], s. 78.

¹¹⁵ Kongl. Maj:ts Nådiga Förordning, angående ansvar för Negerhandel och delaktighet deruti; Gifwen Stockholms Slott å Rikssalen den 7 januarii 1830.

¹¹⁶ Thomasson (2022), s. 243.

¹¹⁷ Weiss (2016), s. 236.

¹¹⁸ Protokoll, Högvördiga Preste-Ståndets Protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1840. Första Afdelningen [Första bandet], s. 587.

mänsklighetens ädlaste segrar.”¹¹⁹ Geijer underströk vikten av att efterleva mänskliga principer och hänvisar till de av Sverige undertecknade förbuden – traktatet med England från den 6 november år 1824, traktatet med Frankrike från den 21 maj år 1836 och 1830 års svenska strafflag som belade all slavhandel med livstidsstraff.¹²⁰ Nu var det på tiden för Sverige att följa briterernas exempel och avveckla slavhandeln i den egna kolonin. Ett avvecklande skulle inte bli alltför dyrt med hänsyn till de förhållandevis få antalet slavar på S:t Barthélemy. Geijer yrkade för att kungen skulle tillsätta en utredning vars uppgift skulle vara att undersöka slavarnas tillstånd på S:t Barthélemy och hur slaveriet på bästa sätt kunde avskaffas.¹²¹

Motionen gick vidare för behandling i Allmänna besvärs- och ekonomiska utskottet. I sitt betänkande¹²² konstaterade utskottet detsamma som Geijer anfört i sin motion – Sverige hade genom traktat med England och Frankrike samt genom den Kungliga förordningen från den 7 januari år 1836 och ett tillägg därtill samma år, förbundit sig till att undertrycka slaveriet. Sådan verksamhet var belagd med livstidsstraff. Utskottet delade samma åsikt som Geijer och avslutade betänkandet med att framhålla att slavhandel går emot lagen och är i strid med människovärdet. Utskottet anhöll därför Kungl. Maj:t att tillse hur slaveriet på ön S:t Barthélemy kunde avskaffas och vidta alla nödvändiga åtgärder för att uppnå detta ändamål. En enig ståndsriksdag ställde sig bakom utskottets förslag. På uppdrag av Expeditionsutskottet, gavs Kungl. Maj:t i uppgift att utreda hur slaveriet skulle avskaffas som det i Allmänna besvärs- och ekonomiska utskottets betänkande föreslagits. Kungl. Maj:t tillsatte strax därpå en utredning under ledning av den dåvarande guvernören på S:t Barthélemy, James H. Haasum. Guvernören hade i uppgift att utreda slavarnas tillstånd på ön och om det fortfarande fortgick slavhandel vid S:t Barthélemy.¹²³

¹¹⁹ Ibid., s. 587.

¹²⁰ Ibid., s. 588.

¹²¹ Ibid., s. 589.

¹²² Betänkande N:o 133, Betänkande, i anledning af väckta motioner om medverkan för afskaffande af Slafveriet på Ön S:t Barthelemy; Bihang till Samtlige Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1840 och 1841. Åttonde Samlingen. Allmänna Besvärs och Oeconomie-utskottens Memorial, Utlåtanden och Betänkanden, s. 10.

¹²³ Skrivelse N:o 62, Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Rikets Ständer, angående sflaffande af slafveriet på St. Barthelemy; Gifven Stockholms slott den 1 October 1844; Bihang till Samtlige Riks-Ståndens Protocoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845. Första Samlingen. Första Afdelningen: Kongl. Maj:ts Nådiga Propositioner och Skrifvelser, jemte Utdragen af de inför Kongl. Maj:t uti Stats-Rådet i ämnet förde Protocoll, s. 1.

5.3.2 Haasums utredning

Den 9 juni år 1842 inkom James H. Haasums utredning till riksdagen.¹²⁴ Haasum inledde sin rapport med att konstatera att det inte idkades och hade inte idkats någon slavhandel sedan Sverige förbundit sig att undertrycka slavhandeln enligt de internationella avtalen från år 1824 och år 1836.¹²⁵ Guvernören framhöll att det fanns en slavpopulation på ön och att slaverna köptes och såldes inom ramen för S:t Barthélemys gränser. Detta stred inte mot svensk gällande rätt. Haasum anförde i sin rapport ”men denna handel, som väl också kan kallas slafhandel, ehuru den ingalunda är hvad, som förstås med ordet, är alldeles icke förbjuden, hvarken i meränämnde Tractater och Förordningar eller någon annan handling, utan tvertom uttryckligen derutinnan auctorerad.”¹²⁶ Vidare hänvisade han till den nionde och sista paragrafen i 1830 års strafflag, vilken stipulerade att svenska undersåtar har rätt att handla med slavar: ”att lagen icke lämpas till den händelse, att Svensk undersåte för eget behof begagnar samt i sådant ändamål köper och säljer slafvar, endast inom det land, der eganderätt öfver slafvar är, efter landets lag, gällande.”¹²⁷

Vad gäller slavernas tillstånd på ön, beskrev Haasum det som att ”i vissa hänseenden är slafvens på S:t Barthélemy tillstånd bättre, än de nyligen frigifnes på Engelske öarne, ja till och med bättre, än frie arbetares i flera Europeiske länder.” S:t Barthélemy saknade socker- och kaffeplantager. Det lilla åkerbruk som fanns, liknade mer trädgårdsskötsel menade Haasum.¹²⁸ Deras främsta arbeten var inom hushållen och fisket, varför de liknade mer de europeiska lantmännen snarare än de västindiska plantörerna. Slaverna var lediga halva fredagarna och hela lördagen och söndagen. Haasum hävdade att slaverna var välklädda som den fria arbetsklassen och att slavens föda kom från ägarens bord, vilket kunde bestå av allt från färskt vetebröd, jordfrukter, fisk och kött. Guvernören uttryckte: ”Jag nödgas dock erkänna, att deras liknöjdhet i detta avseende är förvånande, ehuru mycket de äro belåtna med en sådan friare disposition af sin tid och sina personer, samt derigenom hafva fullkomlig erfarenhet af en oberoende lefnad, föredraga de i allmänhet ögonblickets njutning och sorgfrihet, framför hvarje uppoffring för framtiden.”¹²⁹ Relationen mellan ägaren och dennes slav beskrev guvernören som mycket

¹²⁴ Ibid., s. 6.

¹²⁵ Ibid., s. 6.

¹²⁶ Ibid., s. 6.

¹²⁷ Ibid., s. 6.

¹²⁸ Ibid., s. 8.

¹²⁹ Ibid., s. 9.

god och att det var mycket ovanligt att en slav bestraffades. För att stödja sitt argument, påstod Haasum att endast 80 slavar rymt under åren 1832–1842. Utifrån detta drog Haasum slutsatsen att ”den ifrågavarande folk-klassens tillstånd på St. Barthelemy på långt mär ej är så ömande eller för menskliga känslan upprörande, som de förhatliga benämningarne ”slaf” och slafveri” för Europeiska öron antyda.”¹³⁰

Haasum hävdade att friköpa slavar på en gång inte var det klokaste alternativet. De engelska öarnas undergång tros mångt och mycket bero på att engelsmännen friköpt slavar direkt utan att ta hänsyn till slavarnas förutsättningar. Guvernören pekade på att det är viktigt att beakta de hos slavar medfödda anlagen som lättja, lösdriveri och vagabondism.¹³¹ Som förslag på en första åtgärd, ansåg Haasum att slavägarna skulle erhålla en ersättning: ”På St. Barthélemy utgör denna inkomst enda livsbergingen för mången fattig familj, mången enkla, mången fader- och moderlös eller sjuklig och orklös. Dessa äro i fullt lika ömande belägenhet, som deras slafvar.” Haasum hänvisade till den av Sverige ingångna konvention den 1 juli år 1784 med Frankrike vid förvärvandet av ön. Enligt konventionen skulle Sverige garantera öns alla invånare deras rättigheter, däribland fick äganderätten inte kränkas. Om detta skedde, skulle ägaren kompenseras.¹³² Till följd av långa konjunkturer och det försämrade välståndet på ön, kunde slavägarna riskera att bli utfattiga om de inte erhöll någon ersättning för sina slavar. Oaktat Haasums pläderingar om att slavar lever under någorlunda goda livsförhållanden, förespråkade han för en frigörelse av S:t Barthélemys slavar och inkom med två olika förslag till Rikets Ständer.¹³³

Det första alternativet var att alla slavar friköps direkt till ett schablonbelopp. En sådan affär skulle kosta statskassan 97 320 spanska piastrar enligt Haasums beräkningar.¹³⁴ Det andra alternativet var att friköpandet sker successivt och skulle kosta 50 000 spanska piastrar.¹³⁵ Kung Karl XIV Johan stödde guvernörens förslag om friköpning av slavar till ”en skälig, om också icke full” ersättning. Efter detta ställningstagande anmodade

¹³⁰ Ibid., s. 10.

¹³¹ Ibid., s. 12.

¹³² Ibid., s. 12.

¹³³ Ibid., s. 15.

¹³⁴ Ibid., s. 14.

¹³⁵ Ibid., s. 15–16 och s. 2.

kungen för ständernas åsikt i frågan. Ett utlåtande från statsutskottet anmodades innan frågan kunde gå vidare för debatt hos Rikets Ständer.¹³⁶

5.3.3 Statsutskottets utlåtande

Den 19 december år 1844 avgav statsutskottet¹³⁷ ett utlåtande i slaverifrågan.¹³⁸ Utlåtandet inleddes med att bekräfta att den slavhandel som bedrevs på S:t Barthélemy för stunden, var laglig i enlighet med den fjortonde paragrafen i det av det Svenska Västindiska kompaniets utfärdade Privilegium från den 27 augusti år 1785. I Privilegiet fastslogs att kompaniet ”lemnas frihet att drifva slafhandel på Angola och Afrikanska kusten.”¹³⁹ Guvernör Haasum var med andra ord korrekt i sin framställning. Vidare pläderade statsutskottet på samma linje som Haasum och flaggade för slavägarnas äganderätt som inte fick kränkas vid en emancipation. Statsutskottet åberopade den konvention som Sverige anslutit sig till i samband med Frankrikes överlåtelse av ön, i vilken Sverige förbundit sig till att respektera den enskildes äganderätt och aldrig inskränka denna. Utskottet gav uttryck för att Haasums andra förslag – det vill säga successiv frigivning – var den bästa lösningen för ändamålet. Dels för att en direkt frigörelse av slaverna skulle ”medföra en total och hastig rubbning uti alla förut varande förhållanden inom ön, hvaraf flere olägenheter och måhända äfven vådor kunde inträffa; och för slafvarne sjelfva hvilka förut i deras, helt och hållet af sina egare beroende, ställning, ej kunnat förvärfva sig de vanor och egenskaper, som erfordras för att, i det fria tillståndet, bereda sig utkomst, skulle, så framt ej förberedande åtgärder vidtogos för betryggande af deras framtid, möjligen efter sitt frigifvande, med deras medfödda anlag för lättja och lösdrifveri, komma att befinna sig i en olyckligare belägenhet, än dessförinnan.”¹⁴⁰ Dels för att det andra alternativet skulle kosta riksdagen betydligt mindre. Dessutom hade slaverna möjlighet att själva bidra med en del av friköpningssumman.

¹³⁶ Ibid., s. 2.

¹³⁷ Statsutskottet utgjorde under år 1809–1970 riksdagens centrala utskott för statsutgifter, med andra ord hade utskottet hand om statsbudgeten. <<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/statsutskottet>>, hämtad 2022-08-28.

¹³⁸ Statsutskottets Utlåtande N:o 116, Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts Nädiga Skrifvelse till Rikets Ständer, angående afskaffande af slafveriet på S:t Barthelemy; Bihang till Samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845. Fjerde Samlingen. Stats-utskottets Memorial, Utlåtanden och Betänkanden [Första bandet], s. 1.

¹³⁹ Ibid., s. 4.

¹⁴⁰ Ibid., s. 5.

Utskottet avrundade sitt utlåtande med att hemställa Rikets Ständer att godkänna att friköpandet av slaverna på S:t Barthélemy skulle ske mot en summa av 10 000 spanska piastrar årligen under tre år. Finansieringen skulle ske via handels- och sjöfartsfonden. Utskottet fann att handels- och sjöfartsfonden var den mest lämpliga fonden för ändamålet.¹⁴¹

5.4 1845 års slaveridebatt

5.4.1 Prästeståndets sammanträdande

Den 11 januari år 1845 inleddes den första sessionen för att diskutera frågan om S:t Barthélemy och det svenska slaveriets öde mot bakgrund av statsutskottets utlåtande och Haasums utredning. Prästeståndet var först ut i debatten. Debatten inleddes med orden ”det är visserligen vackert att friköpa slafvar; men frågan är, om man derigenom gör de nu i fråga varande någon särdeles tjenst; ty friköpte blifva de utan hjälp och uppsigt lemnade vind för våg.” Doctor Ödmann som stod bakom detta anförande, ansåg att den bästa lösningen var att sälja alternativt skänka bort ön. Denna lösning befriade Sverige från att hantera den slavproblematik som var ”sannerligen för dyr”.¹⁴² Doctor Laurenius å andra sidan hänvisade till Utgifts-Afdelningens förslag om att avsätta 6 000 spanska piastrar årligen. Laurenius menade att detta skulle räcka för en successiv frigivning. Önskvärt enligt Laurenius vore om ön omedelbart kunde ”afyttras, äfven till hvad pris som helst.”¹⁴³ Hade det inte varit förbudet att inskränka slavägarnas äganderätt, hade man kunnat ställa alla slavar under tjänstehjonsstadgan menade Doctor Björkman. Björkman gick därför välvilligt med på att bifalla en slavemancipation.¹⁴⁴

Det gick inte att undgå faktumet att Europa övervakade det svenska riket och inväntade riksdagens beslut i slaverifrågan. Biskop Nibelius belyste faktumet att *The British and Foreign Antislavery Society* de facto följde den svenska slaveridebatten och menade att ”under sådana förhållanden vore det Nationen icke värdigt, hvarken att afslå BetänkanDET eller nedsätta det föreslagna beloppet; utan må vi endast tillse, att penningarne blifva på

¹⁴¹ Ibid., s. 6.

¹⁴² Protokoll, Högvördiga Presteståndets Protokoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1845 [Sjunde bandet], s. 107–108.

¹⁴³ Ibid., s. 108.

¹⁴⁴ Ibid., s. 108–109.

det för ändamålets vinnande bästa sätt användne.” Biskop Holmström, Domprästen Hwasser, Doctorerna Knös, Stenhammar, Elfström och Lyth, samt Professor Selander och Prosten Sidner instämde.¹⁴⁵ Även Doctor Broman höll med Biskop Nibelius och tillade att Sverige förbundet sig att avskaffa slavhandel och slaveriet. Det skulle därför vara ovärdigt att inte försöka på ett slut för en ”ringa uppoffring”.¹⁴⁶

Debatten avslutades med Doctor Reuterdahls uttalande i frågan. Han menade att frågan bör ses ur ett europeiskt, humanitärt perspektiv. Reuterdahl menade att ”då Sverige icke vill vara främmande för den Europeiska culturen och slaf-emptionen för närvarande är en af denna culturs vackra uppgifter, så kan eller bör ej Sverige draga sig tillbaka. Att penningar derföre erfordras förändrar icke förhållandet. Det erfordras för deltagande i alla cultur- och humanitetes-angelägenheter.” Reuterdahl ansåg att minska beloppet för att friköpa slaverna endast skulle fördröja verkställandet när det självfallet bör verkställas så fort som möjligt.¹⁴⁷ Till detta tillade Doctor Wallin att trots de nederlag som S:t Barthélemy lidit de senaste åren, fanns det en tid då ön bidrog till den svenska handel i Västindien och detta fick inte glömmas.¹⁴⁸

Sammanfattningsvis kan det konstateras att prästeståndets diskussion ledde till ett bifall av statsutskottets förslag. Till sitt beslut bifogade ståndet även ett uttalande om kristendomens ställning på ön. I uttalandet skrev man att slaveriet inte var den enda formen av förtryck på S:t Barthélemy utan också det andliga mörker och okunnighet som belade öns befolkning. Medlemmarna av prästeståndet trodde att detta beror på avsaknaden av en protestantisk präst på ön genom åren. De skrev: ”Huru annorlunda nu än förr: För omkring 200 år sedan offrade Gustaf II Adolf sitt hjertelig på Lutzens fält och Sverige offrade tillika denna sin store Konung hvad det hade dyrbaraste af blod och håfvor, och vann för detta pris det dyrbaraste af alla krigsbyten: Religions- och Samvetsfrihet. Hvad då ansågs så dyrbart, huru har det nu blifvit så ringa?” Vidare kan det även konstateras att debatten inte genomsyras av några humanitära skäl. Ståndet fokuserar

¹⁴⁵ Ibid., s. 109.

¹⁴⁶ Ibid., s. 109.

¹⁴⁷ Ibid., s. 110–111.

¹⁴⁸ Ibid., s. 111.

främst på faktumet att Sverige inte skulle skämma ut sig på internationellt plan och hamna utanför den ”europeiska kulturen”.¹⁴⁹

5.4.2 Borgarståndets sammanträdande

Den 22 januari samma år träffades riksdagsmännen i borgarståndet för att debattera kring S:t Barthélemy och slaverifrågan. Herr Winge tog ton för mötet och anförde att han kunde tänka sig en slavemancipation, under förutsättningen att den verkställdes av ett annat land. Herr Schartau å andra sidan ansåg att ”det icke är värdigt en civiliserad nation, att gifva skydd åt en handel mod menniskor, och låta dessa säljas och köpas, som boskap. Af ven om det skulle lyckas att få afyttra ön till någon främmande magt är det icke förenligt mot den Svenska nationaläran, att, vid besittningens öfverlämnande, låta en stor del af dess innevånare befinna sig i ett tillstånd af slaveri.”¹⁵⁰ Herr Schartau flaggade för att man så snabbt som möjligt skulle verkställa en slavemancipation. Det statsutskottet bör ändra enligt Herr Schartau var den fond som skulle finansiera ändamålet – handels- och sjöfartsfonden var tvivelaktigt det rätta valet. Flera talare bland borgarna instämde med Herr Schartaus anförande, däribland Herr Geyer, Herr Lundelius, Herr Langenberg och Herr Lagergren.¹⁵¹

Enligt Herr Maechel talade det inte gott för Sveriges anseende att fortsatt vara ägare av en koloni som drevs på slavarbetskraft. Herr Maechel anförde att ”ej blott Nationaläran utan menskligheten fordrar, att man gör uppoffringar för vinnande af det ifrågavarande ändamålet.” Herr A. Berg tillade även att ”det kan icke vara annat, än sårande för Svenska national-äran, att hafva en slaf-colonie.”¹⁵²

Likt Doctor Broman i prästeståndet, inkom Herr Petré med diplomatiska skäl för en avveckling av det svenska slaveriet – han belyste faktumet att Sverige förbundit sig på internationellt plan att undertrycka slavhandeln och slaveriet i sitt land och sin koloni.¹⁵³

¹⁴⁹ Protokoll, Protocoll Hållna hos Vålloflige Borgare-Ståndet vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844–1845 [Tredje bandet], s. 380.

¹⁵⁰ Ibid., s. 380.

¹⁵¹ Ibid., s. 380–381.

¹⁵² Ibid., s. 380–381.

¹⁵³ Ibid., s. 381.

Herr Winge tog ordet igen och påtalade faktumet att kolonin under vissa tillfällen gjort ett överskott och slavemancipationen därför borde finansieras med dessa pengar om den skulle verkställas av Sverige. Även Herr Schartau kom till tals igen och denna gång argumenterade han för att avskaffandet av slaveriet tillhör den pågående europeiska idéströmningen som Sverige bara inte fick falla utanför. Han menade att ”i synnerhet som den uppoffring, hvilken nu är i fråga, utgör, i jemnförelse med de omätliga summor, som andra länder för samma vackra idé bekostat, ett obetydligt belopp.”

Herr Foenander var inte särskilt förtjust i Herr Schartaus anförande och motsatte sig det starkt. Foenander menade att slaverna visserligen saknade frihet men att ”den som aldrig guld haft, begråter aldrig saknaden därav.” Om nu Sverige skulle arbeta för en frigörelse av slaverna, skulle alla Västindiens slavar resa till S:t Barthélemy i hopp om att bli friköpta. Foenander spådde vidare i sitt anförande att slaverna inte alls hade det så grymt och att t.o.m. en svensk bonde kunde låta sig bli piskad. Herr Petré invände med argumentet att stattare och slavar inte kunde jämföras då inte ens ”den fattigaste delen av den arbetande classen, underkastas tortyrens grymheter.” Enligt Herr Berg ”finns det en skillnad mellan folk som lefva under lagen och de som lefva utom densamma. Om en fattig tjenare någon gång träffar ut för en elak husbonde, är det icke en evighet att uthärda ett halvt år; men slafven beror alltid af sin Herres godfinnande.” Även Herr Valley framhöll att svenska fattigbönder inte kan jämföras med slavar. Slaverna saknar ”frihet att råda öfver sig sjelva och de sina”. Debatten avslutades med en talare som vittnat livet på S:t Barthélemy. Enligt Herr Sundler var det absurt om något att jämföra slavar med torpare. Sundler tvekade inte en enda sekund för att rösta för slavernas frigörelse.¹⁵⁴

Sammanfattningsvis ledde borgarståndets debatt inte till bifall av statsutskottets förslag i sig, men att man skulle avsätta 10 000 spanska piastrar årligen under en femårsperiod istället för tre år. Enligt Schibbye kan man se mönster av ekonomiska argument i debatten vad gäller friköpandet, samtidigt som riksdagsmännen anser sig vara humanister. Detta gällde dock inte den förslavade befolkningen på S:t Barthélemy utan det egna svenska fattigfolket. Intressant är också att flera av riksdagsmännen i borgarståndet de facto var aktieägare i Svenska Västindiska kompaniet.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Ibid., s. 383–386.

¹⁵⁵ Schibbye (2020).

5.4.3 Ridderskapet och adelns sammanträdande

Den 23 januari samlades ridderskapet och adeln för att debattera i slaverifrågan. Debatten hölls kort och koncis.¹⁵⁶ Inledningsvis anförde Friherre Carl Otto Palmstjerna, liksom flera talare inom borgarståndet, att utskottet valt fel fond för att finansiera friköpandet. Handels- och sjöfartsfonden syftade till att främja sjöfarten. Palmstjerna föreslog att frigivningen av S:t Barthélemy's slavar skulle finansieras genom Riksgäldskontoret.¹⁵⁷ Herr Olof Immanuel Fåhraeus höll med Palmstjerna och tillade: ”Med fog kan väl ingen påstå att vår handel och sjöfart kan draga någon, ens den aflägsnande, fördel af den åtgärd, hvarom det här är ifråga.” Man förklarade under debattens gång att handels- och sjöfartsfonden gick då med förlust och att det fanns planerade utbetalningar till Marocko och Kina. Dessutom förvaltades fonden i gemenskap med Norge och vad hade Norge för nytta av svensk slavemancipation?

Friherren Jacob Cederström var orolig för att slavägarna skulle komma att pressa priserna när de fick reda på att slaverna skulle friköpas. Friherren Robert Stackelberg menade att man inte bör fasa sådana risker men att man för säkerhetsskull arbetade sig framåt med successiv frigivning, detta genom att börja med att friköpa kvinnorna.¹⁵⁸

Sammanfattningsvis var ridderskapet och adeln för att Sverige ska friköpa alla slavar på S:t Barthélemy i syfte att avskaffa slavhandeln och slaveriet helt och hållet. Ståndet tryckte dock på att förfarandet måste ske med vidtagande av försiktighetsåtgärder och att ändamålet skulle finansieras genom Riksgäldskontoret och inte handels- och sjöfartsfonden. Ingen diskussion om människovärdet dök upp i debatten. Ridderskapet och adeln föreslog att ärendet skulle bordläggas tills riksdagen först fått klart för sig huruvida ön skulle säljas eller inte.

¹⁵⁶ Protokoll, Protocoll Hållna hos Högloflige Ridderskapet och adeln vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845 [Sjette häftet], s. 399.

¹⁵⁷ Ibid., s. 399.

¹⁵⁸ Ibid., s. 399–400.

5.4.4 Bondeståndets sammanträdande

Sist ut i debatten var bondeståndet vilka samlades för ett gemensamt möte den 16 april.¹⁵⁹ Debatten inleddes med talaren Johan August Zetterberg från Stockholms län anförde att ”lösen för barn, eller inom Colonien födde slafvar, icke böra äga rum; ty är Colonien Svensk och Svensk Lag der gällande, borde efter år 1809 ingen kunna födas slaf.” Zetterberg menade att S:t Barthélemy räknades som svenskt land och de slavar som var födda på ön kunde anses fria. Nils Pehrsson från Södermanlands län, Matts Pehrsson från Stockholms län, Johan Peter Andersson från Elfsborgs Län och Eric Andersson från Stora Kopparbergs Län instämde med Zetterberg.¹⁶⁰

Anders Ersson som var näst på tur att tala, påtalade faktumet att slavarne inte alls hade det så förfärligt som många fick det att låta. Samtidigt låg det ett människovärde i frågan men att man måste på något sätt finna en ekonomiskt förmånligare lösning. Han menade att ”det kan väl synas lyckligt, att vara ställd på en plats, der man med sin röst kan bidra till människors friköpande från slafveri, men jag fruktar dock, att om Svenska Folket till detta ändamål använder oerhörda belopp, det derigenom skall beröfva sig egen frihet.” Sven Heurlin från Kronobergs Län påtalade också vikten av att använda sig av en inte så kostsam lösning. Det skulle kunna ske genom att först förklara ön som fri. Heurlin tillade även att ”I vår upplysta tid, det icke värdigt eller förenligt med en fri föreställning att sälja ett fritt folk.”¹⁶¹ Pehr Nilsson från Christianstadts län instämde med Heurlin och menade att det vore bäst att öns befolkning själv fick avgöra vad som skulle göras med ön.¹⁶²

Ephrahim Larsson från Elfsborgs län är den första talaren som vågade påstå att en slavemancipation skulle bli alltför dyr med uttrycket: ”Jag önskade, det Svenska Folket vore så rikt och mäktigt, att det kunde från trälldomens ok lösaagifva eller friköpa slafvarne på ön S:t Barthelemy, men jag måste ock besinna, att vi tyvärr äga en stor mängd olyckliga menniskor inom vårt fädernesland, hvilka slafva under fattigdomen och nöden och måhända befinna sig i svårare belägenhet än de lifegne, om hvilkas friköpande nu är fråga.”¹⁶³ Anders Andersson från Skaraborgs Län gick på samma linje som Larsson och

¹⁵⁹ Protokoll, Hedervärda Bonde-Ståndets Protokoller vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1845 [Tionde bandet], s. 87.

¹⁶⁰ Ibid., s. 88.

¹⁶¹ Ibid., s. 88.

¹⁶² Ibid., s. 95–96.

¹⁶³ Ibid., s. 97.

kommer med förslaget att 25 slavar skulle friköpas årligen.¹⁶⁴ En mycket lång process som dock skulle löna sig på sikt. Enligt Anders Trysén från Östergötlands Län var det inte alls att anse som fördömligt att överlåta ön till ett annat land. Trysén menade att det ofta händer att en viss landsträcka överlämnas till en annan stat mot en köpesumma. Han tillade att ”det skulle vara en stor olycka för landet, om det nu utkastade många tusende Riksdaler för frigifvande af slavar å denna ö unde ren tidpunkt, då vi inom vårt eget fädernesland äga många trälar, hvilka icke kunna hjälpa sig ur eländet.”¹⁶⁵

Enligt Måns Månsson lät slaveriet farligare till namnet än vad det de facto var i verkligheten.¹⁶⁶ Även Nils Nilsson gav ett uttryck av liknande karaktär: ”Helst, efter vad mig blivitt upplyst, slavarna å denna ö befinna sig i en vida bättre ställning än många tusende människor inom vårt eget fädernesland, vilka nu tryckas av dryga skatter.”¹⁶⁷

Anders Ersson är den enda bland samtliga talare som vågade vända kappan efter vinden och argumenterade för slavarnas frigivning. Han menar att slavarnas tillstånd kunde bli värre om ön förklarades som fri republik. Ersson föreslog att man ska anse att var och en som fötts som slav, eller föds av en slav, är en fri människa.¹⁶⁸

Sammanfattningsvis kan det konstateras att frigörelsen av slavarna på S:t Barthélemy framstod som en fråga av sekundär prioritet för flera talare inom bondeståndet. Dessa riksdagsmän ansåg att man först måste reda ut frågan om öns status innan man kunde gå vidare med friköpandefrågan. Dessutom levde slavarna under någorlunda goda förhållanden och var inte tillräckligt mogna för att friköpas direkt. Flera talare motsatte sig att slavägarna skulle erhålla ekonomisk kompensation finansierad av statskassan. Detta argument stöddes av faktumet att många svenska bönder hade det sämre. Ingen av riksdagsmännen hävdade att det var en fråga om mänskligt värde eller mänskliga principer. Bondeståndet avvisade motionen med återremiss till statsutskottet.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Ibid., s. 98.

¹⁶⁵ Ibid., s. 99.

¹⁶⁶ Ibid., s. 100.

¹⁶⁷ Ibid., s. 100.

¹⁶⁸ Ibid., s. 102.

¹⁶⁹ Schibbye (2020).

5.5 Slaveriets sista kapitel i svensk historia

Vid en sammanställning av debatterna från Rikets Ständer, kungjordes resultatet i Kungl. Maj:ts nådiga skrivelse.¹⁷⁰ Det andra alternativet bifölls – det billigare alternativet. S:t Barthélemys styrelse skulle erhålla 10 000 spanska piastrar årligen från Handels- och sjöfartsfonden för att verkställa friköpandet av öns slavar. Riksdagens motivering lyder:

”vid pröfningen af dessa förslag, funnit det sednare, eller det, som afsåge slafvarnes friköpande efter hand, i flera afseenden ega företräde, enär slafvarnes försättande i frihet på en gång eller i massa skulle icke allenast medföra betydligt större utgift för staten, utan ock såsom innebärande en hastig rubbning i förut varande förhållanden, kunna framkalla vådor och olägenheter jemväl för slafvarne sjelfva, hvilka, under deras förut af egarne, helt och hållet beroende ställning, icke varit i tillfälle att förvärfva sig de vanor och egenskaper, som erfordrades för att i fria tillståndet bereda sig utkomst, och följaktligen, så fram ej förberedande åtgärder vidtogos för betryggande af deras framtid, kunde, efter frigifvandet, komma att befinna sig i olyckligare belägenhet, än dessför innan.”¹⁷¹

Under andra halvan av år 1846 tillsattes en kommitté vars uppgift var att omhänderta värderingen och friköpandet av slaverna. Slaverna kunde även bidra till sig eget friköpande och gavs i dessa fall företräde.¹⁷² Mellan år 1846–1847 friköptes 358 slavar med de 30 000 spanska piastrar som var anslagna för de tre första åren. Med anledning av de spända och oroliga förhållandena som kunde uppstå på ön, valde man att anslå ytterligare 17 200 spanska piastrar från handels- och sjöfartsfonden för att friköpa de resterande 165 slavar. Totalt friköptes 523 slavar för 47 200 spanska piastrar. 9 oktober år 1847 markerar den dag då den sista slaven hade friköpts och det svenska slaveriet kunde proklameras som officiellt avskaffat i svensk historia.¹⁷³

¹⁷⁰ Skrivelse, N:o 82, Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Rikets Ständers Stats-utskott, i fråga om ersättning till handels- och sjöfartsfonden för skjutne medel till slafvernes friköpande å S:t Barthelemy: Gifven Stockholms Slott den 31 mars 1848; Bihang till Samtlige Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1847 och 1848. Första Samlingen. 1:sta Afdelningen: Kongl. Maj:ts Nådiga Propositioner och Skrifvelser jemte Uttagen af de inför Kongl. Maj:t uti Stats-Rådet i ämnet förde Protocoll. [Första bandet].

¹⁷¹ Ibid., s. 8.

¹⁷² Ibid., s. 9.

¹⁷³ Ibid., s. 10.

6 Analys och diskussion

Den transatlantiska slavhandeln var inte ett planerat projekt för portugiserna, spanjorerna och resterande deltagande europeiska nationer. Likaså var inte heller Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln. När svenskarna anlände till den första och enda svenska kolonin i Västindien förändrades deras synsätt på slaveriet. Författarna till skisserna av de svenska koloniala drömmarna under 1700-talet var emot slaveriet till en början, men de insåg med tiden att det skulle bli omöjligt att bygga upp en koloni utan slavarbetskraft. De hade emellertid i åtanke att dessa arbetare skulle avlönas. De svenska undersåtarna på S:t Barthélemy kom även till slutsatsen att det skulle bli omöjligt att anlägga en koloni på den västindiska ön utan den förslavade befolkningens arbetsinsatser. Att en tredjedel av öns befolkning bestod av slavar kan ha varit en av flera bidragande faktorer till det svenska slaveriets och slavhandelns etablissemang. För svenskarna blev detta en naturlig ingång till Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln. Det var vidare inte de kända namnen Nordenskiöld, Wadström och Sparrman från andra halvan av 1700-talet som hade makt och styre över S:t Barthélemy, utan den svenska monarken och hans anhängare. Idén om ett plantagejordbruk som skulle leverera jordbruksprodukter fick slopas då S:t Barthélemy inte var en ö ämnad för att bedriva plantager på. Den svenska kungen och hans anhängare bestämde sig för att bygga en frihamn för att bistå den regionala slavmarknaden. Gustav III tog tillfället i akt och införde även tullavgifter för anlöpande fartyg vid öns huvudstad – intäkter direkt till statskassan. Även personligheter som öns första generalkonsul Simon Bérard och öns första guvernör Salomon Maurtiz von Rajalin hävdade att det var nödvändigt för svenskarna att engagera sig i den transatlantiska slavhandeln. Intresset stöttades även av svenska handelsmän i Stockholm och t.o.m. den svenska finansministern Johan Liljencrantz som ifrågasatt idén till en början, anslöt sig till anhängarna av slaveriet. Även öns andra guvernör Pehr von Rosenstein uppmuntrade slavhandeln och menade att den inte bara var nödvändig utan högst nödvändig för all västindisk handelsverksamhet både för svenskar och andra nationer. Det mönster som kan utläsas och identifieras är att svenskarna verkar ha insett att de inte kunde stå utanför den transatlantiska slavhandeln när de var väl medvetna om att slaveriet och slavhandeln var en grundbult i det västindiska plantagesystemet. Sverige hade visserligen kunnat stå emot ett deltagande för att behålla god etik och moral samt prioritera mänskliga principer som idag genomsyrar vårt rättssystem. En skillnad mellan

då och nu är att medan dagens monark endast har en symbolisk roll, hade den dåvarande kungen ett betydligt större inflytande och detta trots att det existerade en ståndsriksdag. När man läser mellan raderna i undersökningen, kan man tolka det som att kung Gustav III och hans undersåtar såg ett svenskt deltagande i den transatlantiska slavhandeln som ett perfekt tillfälle för att öka intäkterna till den svenska statskassan. Det kan kort och gott därför konstateras att skälen till Sveriges deltagande i den transatlantiska slavhandeln kom å en naturlig väg vid förvärvandet av den franska ön S:t Barthélemy i Västindien, vars en tredjedel av dess befolkning bestod av slavar. För att inrätta kolonin behövde man slavarbetskraft och eftersom man slopade planen om plantagejordbruk, gjorde man utrymme för en transithamn vars de regionala slavmarknaderna kunde operera. Vidare skulle ett avvecklande av det redan etablerade slaveriet och slavhandeln på S:t Barthélemy leda till tusentals individers arbetslöshet samt att produktionen av många viktiga råvaror skulle upphöra. Här bekräftas ytterligare tecken som visar på att den ekonomiska aspekten haft företräde. Människovärdet och mänskliga principer verkade vara av sekundär prioritet.

Huruvida det även är en fråga om att svenskarna såg ner på den svarta befolkningen och därför använde dem som arbetskraft är fråga för en egen uppsats. Det är dock av värde att nämna. På S:t Barthélemy delade man upp befolkningen i olika samhällsklasser och tog fram en speciallagstiftning för den svarta förslavade befolkningen. Om svenskarna verkligen betraktade den svarta förslavade befolkningen på samma sätt som sig själva, fanns det inga legitima skäl för att tillämpa olika lagar på olika individer. Ett i undersökningen illustrerat exempel är från Thomassons forskning där han redogör för slavarnas öden på S:t Barthélemy. Den svarte fria barberaren Seraphine Lindor bestraffades för det faktum att han talat ohövlighet till en vit man. Det fanns däremot inget straff för att den vita mannen talat ohövlighet till Lindor.

Vidare till frågan, om nu den svenska slavhandeln var så nödvändig som de på ön svenska undersåtarna undertryckte, varför kom den svenska kungen och Sveriges riksdagsmän överens om att avskaffa slaveriet och slavhandeln? I prästeståndet vid 1845 års riksdagsdebatt fanns det röster för att Sverige skulle avyttra ön helst omedelbart till en annan makt som kunde verkställa en slavemancipation. Biskop Nibelius menade att Europa hade sina ögon på Sverige och följde den svenska slaveridebatten. Enligt Doctor

Reuterdahl var det en av den europeiska kulturens vackra uppgifter att avskaffa slaveriet och slavhandeln. Här betonar talarna med andra ord vikten av att behålla nationaläran intakt inför övriga europeiska nationer. Inga humanitära skäl synliggjordes i diskussionen. Borgarståndet gick också på linjen att S:t Barthélemy skulle antingen säljas eller att om Sverige skulle verkställa en slavemancipation, att det skulle göras genom en annan fond än den som statsutskottet valt. Borgarna pläderade för den svenska nationaläran och att Sveriges anseende tog skada av faktumet att de ägde en koloni som drevs på slavarbetskraft. Herr Petré anförde diplomatiska skäl – att Sverige förbundit sig att undertrycka slaveriet via internationella avtal och att det var på tiden att Sverige efterlevde dessa överenskommelser. I borgarståndets diskussion kan man tyckas urskilja humanitära skäl i argumentationen, men denna sympati berörde endast det svenska fattigfolket. Herr Foenander menade att det svenska fattigfolket hade det värre än slavarerna på S:t Barthélemy. En viss indirekt sympati för den förslavade befolkningen går emellertid att särskilja i debatten av de talarna som gick emot Herr Foenanders anföranden. Dessa talare hävdade att det var orimligt att jämföra Sveriges fattiga med den förslavade befolkningen i den svenska kolonin. Diskussionen vid ridderskapet- och adelns sammanträde var mycket kort och koncis. Friherrarna argumenterade visserligen för att slaveriet borde avskaffas helt och hållet men de gav inga tydliga redogörelser på varför institutionen borde avskaffas. Livligare var stämningen i bondeståndet, vid vars sammanträde många argumenterade för att man skulle välja det mest förmånliga alternativet ekonomiskt sett för att frigiva slavarerna. Slavarerna hade det ju inte så illa som svenskarna trodde. Anders Ersson från bondeståndet påminde dock dess anhängare att även om slavarerna hade det bra i nuläget, kunde deras situation förvärras.

Internationella påtryckningar i form av internationella traktat och inhemska lagstiftning kan sägas ha färgat den svenska slaveridebatten. De svenska slaverimotståndarna var visserligen inte lika många till antalet som de brittiska abolitionisterna, men där fanns gehör för ett avskaffande i slutet på 1700-talet och början på 1800-talet. Anföranden som påtalade att de brittiska slaverimotståndarna och övriga Europa hade sina ögon på svenskarna och följde den svenska slaveridebatten uppmärksammas i de olika ständernas sammanträden. Debatten genomsyras inte av filantropiska argument direkt. Om något sympatiserade de svenska riksdagsmännen för det svenska fattigfolket än för den

förslavade befolkningen i den svenska kolonin. Fokus låg på att diskutera statskassans flöde och landets rykte inför övriga Europa än att påtala människovärdet. Tecken som tyder på en dubbelmoral hos svenskarna är faktumet att Sverige från år 1813 fram till år 1836 förband sig till flertal internationella förbud mot slavhandel och slaveri samt införde en egen strafflag som belade bedrivandet av slavhandel med dödsstraff. Oaktat detta fortsatte svenskarna på S:t Barthélemy att bedriva slavhandeln på lokal nivå under dessa år. Det var inte förrän de längre inte kunde stå emot de internationella påtryckningarna som de började spåna på ett avskaffande av institutionen.

Till sist valde Kungl. Maj:t tillsammans med Sveriges ståndsriksdag det mest förmånliga alternativet ekonomisk sett bland de två förslag som presenterats i Haasums utredning. Haasum gav exempel på att engelsmännens undergång förmodligen berodde på att engelsmännen friköpt slaverna direkt utan att ta hänsyn till deras speciella anlag. Frågan som uppstår här om detta argument verkligen är rättfärdigat och om det verkligen inte bara handlat om att spara på statskassans pengar. Utifrån denna ståndpunkt kan det konstateras att om den svenska monarken och de svenska riksdagsmännen verkligen hade prioriterat människovärdet, hade de klubbat för det första alternativet och friköpt slaverna direkt till ett schablonbelopp, utan någon vidare tanke. Riksdagsmännen diskuterade slavägarnas äganderätt mer än vad de ägnade sig åt att diskutera den förslavade befolkningens faktiska rätt till frihet. Idag kan man undra hur riksdagen de facto vågade argumentera längst denna linje och framförallt hur svenska undersåtar vågade bedriva slavhandel när de anslutit sig till flertal internationella förbud. Detta kan ha berott på en rad olika faktorer och en av dessa, till skillnad från idag, är att man då inte var tvungen att implementera internationella bestämmelser i den inhemska lagstiftningen. Av att bedöma verkar förbuden under 1800-talet mest troligt ha betraktats som formaliteter staterna emellan. Faktum är att professor Geijer presenterade en motion i prästeståndet år 1840 där han påtalade människovärdet och dess okränkbarhet, men denna verkar inte ha givits någon som helst betydelse. Slaveriet och slavhandelns avskaffande var ett element i den europeiska kulturen, en ström som Sverige *tvungades* följa till sist. De brittiska abolitionisterna satsade inte endast på att frigöra slaverna i de brittiska kolonierna utan även slaverna i de andra europeiska nationernas samvälden. Kungen påverkades visserligen inte till en början av Storbritanniens påtryckningar, men de brittiska slaverimotståndarna gav inte upp och lyckades senare göra ett avtryck i den svenska

slaveridebatten. Precis som Sverige påverkades av andra nationer som deltog i den transatlantiska slavhandeln, skedde samma sak när avskaffandet av slaveriet och slavhandeln blev en "trend". Vad gäller just Sverige så tog det bara längre tid för den svenska statsmakten att ta till sig kritiken och detta ser vi genom att Sverige placerar sig bland de sista staterna i Europa att avskaffa slavhandeln och slaveriet.

Källförteckning

Tryckta källor

Offentligt tryck¹⁷⁴

Skrivelser

Skrivelse N:o 62, Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Rikets Ständer, angående sfslaffande af slafveriet på St. Barthelemy; Gifven Stockholms slott den 1 October 1844; Bihang till Samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845. Första Samlingen. Första Afdelningen: Kongl. Maj:ts Nådiga Propositioner och Skrifvelser, jemte Utdragen af de inför Kongl. Maj:t uti Stats-Rådet i ämnet förde Protocoll.

Skrivelse, N:o 82, Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Rikets Ständers Stats-utskott, i fråga om ersättning till handels- och sjöfarts-fonden för skjutne medel till slafvernes friköpande å S:t Barthelemy: Gifven Stockholms Slott den 31 mars 1848; Bihang till Samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1847 och 1848. Första Samlingen. 1:sta Afdelningen: Kongl. Maj:ts Nådiga Propositioner och Skrifvelser jemte Utdragen af de inför Kongl. Maj:t uti Stats-Rådet i ämnet förde Protocoll. [Första bandet].

Skrivelse, § 67; Bihang till Samtliga Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1828, 1829 och 1830. Tionde Samlingen, innehållande Expeditions-utskottets Memorial och Utlåtanden samt Förslag till Rikets Ständers under. Skrifvelser till Kongl. Maj:t, jemte Riksdagsbeslutet [Fierde bandet].

Protokoll

Protokoll, Hedervärda Bonde-Ståndets Protokoller vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1845 [Tionde bandet].

Protokoll, Protocoll Hållna hos Högloflige Ridderskapet och adeln vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845 [Sjette häftet].

Protokoll, Protocoll Hållna hos Vålloflige Borgare-Ståndet vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844–1845 [Tredje bandet].

Protokoll, Högvärdiga Preste-Ståndets Protokoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm år 1845 [Sjunde bandet].

¹⁷⁴ Digitaliserat riksdagstryck, se <https://riksdagstryck.kb.se>.

Protokoll, Högvärdiga Preste-Ståndets Protokoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1840. Första Afdelningen [Första bandet].

Utredningsbetänkanden

Betänkande N:o 133, Betänkande, i anledning af väckta motioner om medverkan för afskaffande af Slafveriet på Ön S:t Barthelemy; Bihang till Samtlige Riks-Ståndens Protocoll vid Lagtima Riksdagen i Stockholm åren 1840 och 1841. Åttonde Samlingen. Allmänna Besvärs och Oeconomie-utskottens Memorial, Utlåtanden och Betänkanden.

Utskottsutlåtanden

Statsutskottets Utlåtande N:o 116, Utlåtande, i anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Skrifvelse till Rikets Ständer, angående afskaffande af slafveriet på S:t Barthelemy; Bihang till Samtlige Riks-Ståndens Protocoll vid Urtima Riksdagen i Stockholm åren 1844 och 1845. Fjerde Samlingen. Stats-utskottets Memorial, Utlåtanden och Betänkanden [Första bandet].

Litteratur

Geijer, Erik Gustaf, *Den blå boken. Strödda anteckningar*, N.M. Lindhs boktryckeri, Örebro, 1837.

Thomasson, Fredrik, *Svarta S:t Barthélemy: Människoöden i en svensk koloni 1785–1847*, 1 uppl., Natur & Kultur, Stockholm, 2022.

Weiss, Holger, *Slavhandel och slaveri under svensk flagg: Koloniala drömmar och verklighet i Afrika och Karibien 1770–1847*, 1 uppl., Atlantis, Stockholm, 2016.

Harrison, Dick, *Slaveri: en världshistoria om ofrihet. 1500 till 1800*, 1 uppl., Historiska media, Lund, 2007.

Black, Jeremy, *The Atlantic slave trade in world history*, 1 uppl., Routledge, New York, 2015 [e-bok].

Ibbetson, David (edited by Musson, Anthony and Chantal Stebbings), *Making legal history: approaches and methodologies*, Cambridge University Press, 2012 [e-bok].

Elektroniska källor

Ekman, Ernst, *Sweden, the Slave Trade and Slavery, 1784–1847* i *Revue française d'histoire d'outre-mer*, tome 62, n°226–227, 1er et 2e trimestres 1975. *La traite des Noirs par l'Atlantique : nouvelles approches* s. 221-231, 1975,

https://www.persee.fr/doc/outr_0300-9513_1975_num_62_226_1827, hämtad 2022-06-13.

Schibbye, Martin, *Sveriges omstridda strategi – i avskaffandet av slavhandeln*, <https://blankspot.se/sveriges-omstridda-strategi-i-avskaffandet-av-slavhandeln/>, skriven och publicerad 25 juni 2020, hämtad 2022-06-12.

”Wienkongressen”, Nationalencyklopedin, <http://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/wienkongressen>, hämtad 2022-06-07.

Werstin, T.H. (red.), *Nordisk familjebok: Konversationslexikon och realencyklopedi*, sökord: *Wienkongressen*, Stockholm: Nordisk familjeboks förlag aktiebolag, 1921, <http://runeberg.org/nfcl/0186.html>, hämtad 2022-06-07.

”Slavery”, Encyklopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>, hämtad 2022-04-20.

”Transatlantic slave trade”, Encyklopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/transatlantic-slave-trade>, hämtad 2022-04-26.

”Swedenborgianism”, Wikipedia, <https://sv.wikipedia.org/wiki/Swedenborgianism>, hämtad 2022-05-05.

”Ulrik Nordenskiöld”, Svenskt biografiskt lexikon tillhörande Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8240>, hämtad 2022-05-11.

”August Nordenskiöld”, Svenskt biografiskt lexikon tillhörande Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8241>, hämtad 2022-05-11.

”Carl Bernhard Wadström”, Nationalencyklopedin, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/carl-bernhard-wadstrom>, hämtad 2022-05-11.

”Anders Sparrman”, Svenskt biografiskt lexikon tillhörande Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=20001>, hämtad 2022-06-16.

”Carl Fredrik Nordenskiöld”, Svenskt biografiskt lexikon tillhörande Riksarkivet, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=8234>, hämtad 2022-06-16.

”Statsutskottet”, Nationalencyklopedin, <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/statsutskottet>, hämtad 2022-08-28.